

श्री साइलीला

ऑगस्ट १९५९

ॐ

किं. ५० न. पैसे

श्री र डी

सं स्था न र्च

अ धि क्त

मा सि क

श्री साई लीला

[शिरडी संस्थानचें अधिकृत मासिक]

वर्ष ३६ वें : अंक ५ वा

ऑगस्ट १९५९

संपादक—

नागेश आत्माराम सावंत

वार्षिक वर्गणी रु. ५ (ट. ख. सह)

ट. नं. २५१२७४

कार्यालय—

ईस्ट अण्ड वेस्ट इ. कं. बिल्डिंग,
४९/५५ अपोलो स्ट्रीट, फोर्ट, मुं. १

श्री साईवाकसुधा

शिरडीस ज्याचे लागतील पाय ।
टळती अपाय सर्व त्याचे ॥ १ ॥
माझ्या समाधीची पायरी चढेल ।
दुःख हें हरेल सर्व त्याचें ॥ २ ॥
जरी हें शरीर गेलों मी टाकून ।
तरी मी धांवेन भक्तांसाठीं ॥ ३ ॥

प्रातःस्मरणीय बोधवचनें

(१) 'मी देही आहे' असें म्हणतां म्हणतां आपण या देहाचे झालों. त्याचप्रमाणें 'मी देवाचा आहे,' असें म्हणत गेल्यानें आपण देवरूप होऊन जाऊं. पण हें होण्यासाठीं सगुणोपासनेची गरज आहे.

(२) जी जी गोष्ट घडेल ती ती आपण भगवंताला सांगावी भगवंताच्या अस्तित्वाची जाणीव ठेवण्यासाठीं भगवंताला सांगून काम करावें.

(३) समाधान ही परमेश्वराची खरी देणगी आहे ती मिळविण्याचा उपाय म्हणजे भगवंताचें स्मरण होय.

(४) नाम, भक्त आणि भगवंत हे वेगळेपणानें राहूं शकत नाहींत. नामांत भगवंत आहे अशी श्रद्धा ठेवावी.

(५) हवें व नको यांचा आग्रह नसावा. यांतच वासनेचें मरण आहे.

(६) ज्यानें स्वतःला जिंकलें त्यानें जगाला जिंकलें.

(७) प्रपंचांत आपण जी चिकाटी ठेवतो त्याच्या एकचतुर्थांश चिकाटी जरी भगवंतासाठीं आपण धरली तरी आपलें काम भागेल.

(८) नियम थोडाच करावा; तो शाश्वताचा असावा; पण तो प्राणावरोबर सांभाळावा.

(९) प्रपंचाचा अनुभव कष्टमय आहे; पण भगवंताचा अनुभव आनंदमय आहे.

(१०) देवासमोर पैसा ठेवतांना, आपण आपलें पैशांतील प्रेम त्याला देतो, ही भावना असली पाहिजे. देवाला आपल्या पैशाची जरूरी नसते. कारण जेथे भगवंत तेथे लक्ष्मी असतेच.

—श्रीसद्गुरु ब्रह्म चैतन्य

प्रिय वाचक—

श्रीसाईलीलेच्या चालू अंकापासून एक नवें सदर आम्ही सुरू करीत आहोंत. अंक-प्रसिद्धीच्या महिन्यांत जे जे सण येतात, त्यांची थोडक्यांत माहिती देण्याचें आम्ही योजिलें आहे. या सणाच्या निर्मितीमागें असलेल्या कल्पना आणि कथा ह्याहि कांहीं ठराविक पृष्ठ-मर्यादा सांभाळून जितक्या देतां येतील तितक्या देण्याचा विचार आहे. माहिती बोध आणि मनोरंजन या सर्व दृष्टींनीं वाचकांना हें नवें सदर आवडेल असा आम्हांला भरंवसा वाटतो.

× × ×

पुढापार्थीं येथील श्रीसत्य साईबाबा या नांवाच्या संताची कड घेऊन 'धर्मचक्र' मासिकाच्या संपादकांनीं चालू वर्षाच्या मार्च व एप्रिल या दोन महिन्यांच्या आपल्या अंकांत जो मजकूर लिहिला होता आणि शिर्डी संस्थानच्या व्यवस्थापक समितीवर जी टीका केली होती, तिचा समाचार जूनच्या अंकांत आम्ही घेतला होता. धर्मचक्रकारांची स्फुटें पूर्णपणें उद्धृत करून त्यांवर आम्हांला काय म्हणायचें होतें ते आम्ही स्पष्टपणें म्हटलें होतें.

त्यानंतर ता. १५ जूनच्या आपल्या अंकांत धर्मचक्रकारांनीं 'शिरडीचे श्रीसाईबाबा व पुढापार्थींचे श्रीसत्यसाईबाबा' या मथळ्याखाली त्याच त्याच मुद्यांचें

पुन्हां एकदां चर्चितचर्चण केलें आहे. आम्हांला या वादांत पडण्याची इच्छा नाही. पण कांहीं वाचकांनीं व्यक्त केलेल्या एका शंकेचें समाधान करण्यासाठीच केवळ आमची भूमिका पुन्हा एकदां स्पष्ट करावीशी वाटते.

श्रीसत्यसाईबाबा हे साईबाबांचे अवतार नाहीतच, असें तुमचें मत आहे काय? असा प्रश्न अनेकांनीं विचारला आहे. यावर सरळ उत्तर असें कीं, ते साईबाबांचे अवतार आहेतच किंवा नाहीतच असें कोणत्याच बाजूनें मत व्यक्त करणें हें आमच्या मतीबाहेरचें आहे. थोर पदवीला पोंचलेला संतच दुसऱ्या संतांचें सत्स्वरूप ओळखूं शकतो. आम्ही संत नसून संतांचे भक्त आहोंत; साईबाबांची आपल्या हातानें होईल तेवढी सेवा करण्याची इच्छा बाळगून आमच्या अल्पस्वल्प शक्ती-प्रमाणें ही इच्छा कृतींत उतरविण्याची कोशीस करणारे आम्हीं संसारीजन आहोंत. सत्यसाईबाबा हे साईबाबांचे अवतार आहेत कीं नाहीत, या प्रश्नांवर दीर्घकाळ निरर्थक काथ्याकूट करीत बसण्यापेक्षां साईबाबांचे स्मरण-चितन करण्यानें तो काळ अधिक सार्थकीं लागेल असें आम्हांला वाटतें.

धर्मचक्रकारांनीं जूनच्या अंकांत म्हटलें आहे— 'संतजीवन-विकास-शास्त्र यांत

आम्हीं संशोधन करीत असल्यामुळें संतांच्या जीवनाच्या विकासांतील पायऱ्या पाहण्याच्या कामीं या दोन्हीं विभूतींच्या जीवनाचा आराखडा आम्हांला उपयोगी पडेल.' धर्मचक्रकारांना त्यांच्या या कार्यांत यश येवो अशी मनःपूर्वक सदिच्छा आम्हीं व्यक्त करतो. आमच्यापुरतें आम्हीं एवढेंच म्हणतो कीं संतांच्या जीवनाकडे पाहण्याची आमची दृष्टि अगदीं वेगळी आहे. संतांच्या जीवनाच्या विकासाचें सांगोपांग आणि तुलनात्मक निरीक्षण करण्याची महत्वाकांक्षा आणि पात्रता आमच्या अंगीं नाहीं हें आम्हीं नम्रपणें कबूल करतो. आंब्याच्या बागेंत गेल्यावर त्या बागेंत एकूण झाडें किती आहेत, प्रत्येक झाडाच्या फांद्या किती, प्रत्येक फांदीवर पानें किती, एका झाडाची वाढ प्रतिवर्षी किती झाली, त्याच्याच सारख्या दुसऱ्या झाडाची वाढ दरसाल किती होते, दुसरें झाड हें वेगळ्या आंब्याचें आयीं कीं पहिल्या झाडाच्या फळांतील कोईपासूनच निर्माण झालेलें आहे, इत्यादि प्रश्न आम्हांला सुचत नाहीत आणि क्वचित् सुचले तरी

त्यांचा उलगडा करून घेण्याची आम्हांला ओढ नाहीं. आंब्याच्या बागेंत गेल्यावर आंबे खावे आणि तृप्त व्हावें एवढीच आमची साधी इच्छा असते. तसेंच संतांच्या जीवनांतील विकासाचे विविध टप्पे कोणते होते याविषयीं आमच्या मनाला फारशी जिज्ञासा नाहीं. संतांच्या आशीर्वादाचें व कृपेचें फळ मिळवावें आणि समाधानी व्हावें इतकीच आमची आकांक्षा.

पुढापार्थींचे सत्यसाईबाबा हे खरेच साईबाबांचें अवतार आहेत काय? या प्रश्नांचा काथ्याकूट विद्वानांनीं आणि पंडितांनीं खुशाल करावा. सत्यसाईबाबांना शरण जाऊन भवतापानें होरपळलेल्या जीवनांत शीतलता लाभते, असा अनुभव कोणाला आल्यास त्यानें त्यांना अवश्य शरण जावें, सत्यसाईबाबा कोणीहि असोत., आम्हीं त्यांना वंदनच करतो. पण आमच्यापुरता आम्हांला शिरडीच्या साईबाबांचा कृपाशीर्वाद पुरे आहे. इत्यलम्.

— संपादक

उत्तम भूषण कोणतें

अगद्गुरु श्रीशंकराचार्य म्हणतात—

भूषणामध्ये उत्तम भूषण कोणतें? सच्चरित्रता. पवित्र तीर्थ कोणतें? आपलें विशुद्ध मन. कोणत्या वस्तू अग्राह्य आहेत? कामिनी व कांचन. सदासर्वदा काय ऐकलें पाहिजे? गुरुचा उपदेश व वेद वाक्य श्रवण. ब्रह्म प्राप्तीचे उपाय कोणते? सत्संग, दान, विवेक व संतोष. खरा संत कोणाला म्हणावें? जो समस्त विषयापासून अलिप्त आहे, मोहरहित आहे व शिवस्वरूप ब्रह्मतत्वांत विलीन झालेला आहे.

याबांच्या कीला

संकलक : आमचे प्रतिनिधि

श्री. शंकरराव हरि वैद्य
(रत्नागिरीकर) यांना साईबाबांच्या
विषयीं आलेले अनुभव. —

श्रीसाईबाबा हे प्रत्यक्ष दत्ताचेच
अवतार आहेत अशी माझी पूर्ण खात्री
झाली आहे. माझा प्रथम श्रीसाईबाबांच्या
दर्शनाचा योग शिर्डी येथे घडून येण्यास
कारण काय झाले याची हकीगत मी
लिहित आहे.

माझा नं ४ चा मुलगा चि. गजानन
हा सहा महिने तापानें अत्यंत आजारी
होता. सर्व मोठमोठ्या डॉक्टरांचे उपाय
करून मी अगदीं हताश होऊन गेलों.
शेवटीं रत्नागिरीहून माझे स्नेही श्री.
काशिनाथपंत लक्ष्मणराव परुळेकर (कै.
रावबहादूर परुळेकर यांचें चिरजीव)
यांचे मला पत्र आले. त्या पत्रांत
मजकूर असा होता कीं आमच्या
घरांतिल कांहीं मंडळी श्रीसाईबाबांचे
दर्शनास शिर्डी येथें गेली होती
ती मंडळी शिर्डीहून परत आल्यानंतर
त्यांची सौभाग्यवती त्यांना म्हणाली कीं,
आपणहि एकदां शिर्डीला जाऊन यावें.
श्रीमान् काशिनाथ पंत हे थोडेसे नव्या
मताचे असल्यानें ते सौभाग्यवतीस
म्हणाले पाहूं या. माझे ते परममित्र

असल्यामुळें कोठेंहि जाणें येणें करा-
वयाचें असल्यास आम्हीं एकमेकाचें
विचारे ठरवितो. मंडळीचे व त्याचे
बोलणे झाल्यावर त्यांनीं मला ताबडतोब
पत्र लिहिलें कीं मला शिर्डीला जावयाचे
आहे व आपण बरोबरच निघूं. लगेच मी
त्यांचे पत्र मिळाल्याबरोबर त्यांना तार
केली व ते रत्नागिरीहून मुंबईला निघून
आले. ज्यावेळीं ते मुंबईला आले त्यावेळीं
माझा मुलगा चि. गजानन जवळ जवळ
मृत्युशय्येवरच असल्यासारखें मला
वाटत होतें व घरांतिल सर्व मंडळीहि
चिंताग्रस्त होती तेव्हां काय करावें अशा
विचारांत असतांनासुद्धां आज आपण
श्रीसाईबाबांचे नांव घेऊन शिर्डीला
जाणारच असा हिऱ्या केला. जाण्याच्या
आदल्या दिवशीं रात्रौ श्रीसाईबाबांचे
नांव घेऊन मी त्याला ४१५ संध्येच्या
पळ्या पाणी पाजलें. काय ईश्वरी चम-
त्कार असेल तो असो, त्यानें डोळे
उघडून तो माझ्याकडे व घरांतिल
मंडळीकडे पाहूं लागला. कांहीं
जरी झालें तरी शिर्डीस जाण्याचा निश्चय
नक्की ठरला होताच. आज सहा महिने
त्या मुलाच्या आजारापणांत आम्हीं
अहोरात्र खपत होतो व शुश्रूषा करित

होतों. मी माझ्या सौभाग्यवतीस म्हटलें कीं मी शिर्डीस जाऊन श्री साईबाबांना भेटून येतो. घरांतोळ सर्व मंडळी अगदीं स्तब्ध होऊन गेली. सकाळीं मी ९ वाजतां आमच्या पेढीवर गेलों. त्यावेळीं एक इसम देवांच्या तसबीरी डोक्यावर घेऊन व हातांत एक साईबाबांची तसबीर घेऊन आमच्या पेढीवर येऊन उभा राहिला व साईबाबांची फ्रेम माझ्यासमोर तो धरून राहिला. १५ एक मिनिटें उभा राहून तो इसम निघून गेला. दुपारीं माझें स्नेही श्री. काशिनाथपंत परुळेकर यांचे व माझें जेवण झाल्यावर आम्हीं असेंच विछान्यावर पडलों असतां मला एकदम आठवण झाली कीं आज आपण शिर्डीला श्री साईबाबांच्या दर्शनाला निघणार व सकाळीं आपल्या पेढीवर साईबाबांची तसबीर घेऊन एक इसम आला होता व तो ती तसबीर माझ्यासमोरच उभी करून राहिला असतांना मी ती तसबीर घेतली नाही. त्याबद्दल मला अतिशय पश्चात्ताप होऊन मी लगेच उठलों व माझी अशी कल्पना झाली कीं सकाळचाच इसम कुठें तरी तसबीरी विकत आजुबाजूलाच बसला असेल. अशी समजूत करून मी त्याचा शोध करूं लागलो परंतु ती व्यक्ती मला कुठेंही आढळली नाही. लगेच मी दुसऱ्या तसबीरीच्या दुकानांत जाऊन सकाळीं ज्या घर्तीची तसबीर बावितली, तशीच तसबीर घेऊन पेढीवर आलो. पेढीवर तिची षोडषोपशारें पूजा करून मी श्रीसाईबाबांच्या मूर्तीची स्थापना केली. नंतर मी लगेच घरीं गेलों

श्री. परुळेकर मला म्हणाले कीं जेवण झाल्यावर लगेच तुम्ही कुठें गेलां होता? मग मी धडलेली सर्व हकिगत त्यांना सांगितली. संध्याकाळीं शिर्डीला जाण्याचे वेळीं माझ्या मुलाची तब्येत पाहून त्यांना कांहीं सुचेना. मी त्यांना म्हटलें, श्री साईबाबांचें मला यापूर्वी कधींही दर्शन झालें नाहीं, परंतु त्यांची उज्ज्वल कीर्ति मात्र माझे कानावर आली होती. माझ्या मुलाचे रक्षण दत्त महाराज करतील व बाबा मला ह्या भेटांत माझ्या मुलाविषयी यश देतील असा भरवंसा बाळगून मी जाण्याचा निश्चय नक्की केला आहे. निघतेवेळीं मी माझ्या दत्तांना नमस्कार केला व माझा मुलाचा चि. गजानन ह्याच्या शरीवरून हात फिरवून मी त्याला सांगितलें कीं, तूं कांहीं चिंता करूं नको. मी बाबांना भेटून येतो. त्याच्या डोळ्यांतून अश्रू आले. आम्ही शिर्डीला जाण्यास निघालों. मी, श्री काशिनाथपंत परुळेकर व साईभक्त श्री. काकासाहेब मोहिले अशी ३।४ मंडळी आम्ही शिर्डीला निघालों. कोपरगांवला उतरल्यानंतर आम्हांला एस. टी. मिळाली नाही. आम्हीं टांगे करून शिर्डीला पोहोचलों. आम्हांला हॉलमध्ये उतरण्यास जागा मिळाली होती. बाबांच्या समाधीचे व द्वारकामाई येथें जाऊन बाबांचे दर्शन करून आलों. रात्रीं आम्हीं ज्या हॉलमध्ये उतरलों होतो. तेथें पहाटेच्या वेळीं मला एक स्वप्न असें पडलें कीं मी समोर पहात आहे व बाबा एका कोपऱ्यांत माझ्यासमोर उभे आहेत व हास्य मुखानें माझ्याकडे पहात आहेत. तो वेळ पहा-

टेचा होता. लगेच मी परुळेकर, काका-साहेब मोहिले व दुसरे एक माझ्या बरोबर आलेले गृहस्थ ह्यांना सर्वांना जागे करून झालेली हकीगत सांगितली. नंतर आम्ही थोडावेळ भजन वगैरे करून स्नानास गेलो. दोन दिवस आम्ही शिर्डीला राहून परत मुंबईला आलो. जास्त दिवस न राहाण्याचे कारण माझा मुलगा अत्यंत आजारी होता हा ध्यास मनी होताच. ज्यावेळी आम्ही दादरला सर्व मंडळी घरी आलो त्यावेळी माझा मुलगा कॉटवर डोळे उघडून माझ्याकडे हास्य मुखाने पाहू लागला. लगेच मी माझ्या दत्तांचे दर्शन करून व बाबांच्याकडून आणलेली उदी पाण्यांत टाकून त्यास चमच्याने पाजली. काय चमत्कार असेल तो असो, परंतु त्या दिवसापासून (सर्व डॉक्टरांची औषधे बंद करून) फक्त बाबांची उदीच देत होतो. हळूहळू दुखण्याला उतार पडून जो पूर्णपणे बरा झाला. ज्या दिवशी शिर्डीहून घरी आलो त्या दिवशी मला पडलेले स्वप्न असे की एक घाटी मनुष्य सफेत चादरीमध्ये जोंधळ्याची मोट बांधून डोकीवरून घेऊन आला व जोंधळ्यांची मोट त्याने आमच्या गॅलरीत सोडली. ते जोंधळे सगळे अगदी सुवर्णासारखे दिसू लागले व त्याचे तेज चहुंकडे फांकले. तेव्हापासून साईबाबा हे पूर्ण दत्तावतारच आहेत अशी माझी पूर्ण खात्री होऊन श्रीदत्तराज माउली व साईबाबा हे एकच आहेत ह्याची मला पूर्ण जाणीव झाली. त्या दिवसापासून माझा मुलगा संपूर्ण बरा झाला.

असाध्य आजारांतून उठलो

साईबाबांचे चरित्राचे पारायण करावे असे माझ्या मनांत आले. त्यावेळी हे ग्रंथ वाचीत असतांना केव्हां केव्हां माझ्याकडे साईभक्त श्री. काकासाहेब मोहिले हे येत असत. ज्या दिवशी, मी साईचरित्र वाचण्यास सुरुवात केली त्या दिवसापासून मला थंडी भरून ताप येऊ लागला. तरी पण स्नान करून चरित्राचा एकतरी अध्याय वाचल्याशिवाय समाधान होत नसे. असा हा कार्यक्रम ४८ दिवस चालला. ४८ दिवस रोजच्या रोज मला थंडी ताप येतच असे व त्यांतूनही आंधोळ करून मी बाबांचा अध्याय वाचीत असे. ४८ व्या दिवशी ४८ वा अध्याय वाचीत असतांना मला असा भास झाला की भितीला टांगलेली श्री. बाबांची तसबीर आतां एकदम खाली पडणार वास्तविक ती तसबीर खाली पडण्याचे कांहीं कारणच नव्हते. परंतु मला असे कोणी तरी सांगत आहे की बाबांची तसबीर खाली पडते आहे तू हात लावून पहा. लगेच मी उठून हॉलमध्ये गेलो व बाबांच्या तसबीरीला हात लावतो न लावतो तोंच खिळ्यासह तसबीर एकदम माझ्या हातांत आली. मी एकदम आश्चर्यचकित झालो की तसबीर खाली येण्याचे कारण काय व खिळ्यासह ती खाली आली तरी कशी? तसबीर हातांत आल्याबरोबर मला एकदम थंडी आणि ताप भरून आला. ज्या कॉटवर मी पडलो होतो त्याच कॉटच्या समोर मी ती बाबांची तसबीर एका खिळ्याला लाविली. मी इतका आजारी झालो की सहा महिने

माझे अंथरण सुटलें नाही. अनेक डॉक्टरांचे उपचार चालू होते. परंतु सर्व डॉक्टरांनी सांगितलें कीं ही केस असाध्य आहे व त्यावेळीं मी माझे मृत्युपत्रही करविलें. त्यावेळीं माझे कोल्हापूर येथें राहात असलेलें गुरु परमपूज्य तीर्थस्वरूप मुकुंद बावीशेट नारवेकर यांना माझ्या बंधूनीं बोलावून घेतले. त्याचप्रमाणें माझे परमस्नेही श्रीमान् काशिनाथपंत लक्ष्मणराव पुरळेकर हेहि माझ्या दुखण्याचे वेळीं भेटण्यास आले होते. रोज अनेक मंडळी मला पाहून जात होती. त्यावेळीं अहोरात्र माझ्या शुश्रूषेकरितां माझी सौभाग्यवती, एक नर्स व माझ्याविषयीं अत्यंत जिव्हाळा असलेलें माझे स्नेही व साईभक्त श्री. काकासाहेब मोहिले इत्यादि मंडळी झटत होती. ह्यांतून वर होण्याचें चिन्ह कांहीं दिसत नाही. ह्याची पूर्ण जाणीव माझ्या बंधूंना, माझे गुरु तात्यासाहेब नारवेकर ह्यांना व काकासाहेब मोहिल्यांना डॉक्टरनें दिली होती. मृत्युकाळचा समय ज्यावेळीं जवळ आला असें मला नकींच वाटलें. त्यावेळीं माझ्या दत्त महाराजांची व साईबाबांची मला आठवण झाली. त्या दिवशीं डॉक्टरीं औषध माझ्या मुखांत जाणें कठीणच झालें. व जवळ जवळ आशा सुटली असें वाटूं लागलें. वयाच्या सातव्या वर्षापासून किंवा मला समजू लागल्यापासून माझ्यावर दत्त महारां-पूर्ण कृपा आहे. याची मला खात्री हाती. अंतःकाळ जवळ आलेला असतांना

सुद्धां मला माझ्या दत्त महाराजांची व साईबाबांची आठवण झाली. माझ्या जवळ बरीच मंडळी जागतच बसलेली होती. त्या दिवशीं रात्रौ मला ३ वाजतां स्वप्न पडलें, कीं एक त्रिशूल आकाशांतून खालीं आला. नंतर दत्तमहाराजांची स्वारीहि त्या ठिकाणीं आली माझी प्रेमळ सौभाग्यवती व माझी सगळीं मुलें गर्हिवरून महाराजांना सांगताहेत कीं आमचे वडील अतिशय सिक आहेत हे पहा व त्यांच्या डोळ्यांतून सारख्या अश्रूधारा वहात होत्या. श्रीदत्तमहाराज माझ्याकडे पहात आहेत इतक्यांत त्या ठिकाणीं साईबाबा आले. माझी मंडळी सर्व मुलें व बाजूला असलेली सर्व मंडळी श्रीदत्तांना व साईबाबांना प्रार्थना करून सांगत आहेत कीं यांना ह्यांतून वांचवा त्यावेळीं साईबाबांनीं मला बोराएवढ्या तीन औषधाच्या गोळ्या दिल्या. मी साईबाबांना म्हणूं लागलों कीं बाबा, मला चौथी गोळी द्या. साईबाबा म्हणाले कीं तुला आतां ह्या तीन गोळ्या पुरेत. त्या गोळ्या मी ग्रहण केल्या. पहांटेच्या वेळीं माझे डोळे उघडले. व मला त्या स्वप्नाचा अतिशय आनंद झाला त्या दिवसापासून मला बरें वाटूं लागले. हें सर्व दुखणें माझे सहा महिने चालू होते त्यांतून ह्या माऊलींच्या कृपेनें मी वांचलों ह्याची मला खात्री झाली. त्यावेळीं मला बाबांच्या शब्दांची आठवण झाली. श्रद्धा आणि सबुरी झाल्यामुळे मनुष्य महान् संकटांतून तरून जातो हें श्री साईबाबांचे वाक्य मला पटलें.

मेस्मेरिझमची जन्मकथा

मेस्मेरिझम हा शब्द अनेकदां तुमच्या कानांवर आला असेल. मोहिनी विद्येचा हा कांहीं तरी प्रकार आहे अशी अंधुकशी कल्पना तुमच्या मनांत असेल. पण हें नेमकें काय आहे हे तुम्हाला ठाऊन नसण्याचा संभव आहे. मेस्मेरिझम हा शब्द 'मेस्मर' या नांवावरून आला आहे. डॉ. फ्रँझ अँटन मेस्मर हा दोनशें वर्षांपूर्वी होऊन गेला. रोगनिवारणाची एक विलक्षण पद्धति तो वापरीत असे. त्या पद्धतीच्या उपपत्तीला मेस्मेरिझम हें नांव मिळालें आहे.

रोगनिवारणासाठी लोहचुंबक

डॉ. मेस्मरच्या मनांत अशी कल्पना आली की, लोहचुंबक हा रोगनिवारण करण्यासाठी उपयोगी पडण्यासारखा आहे. एखाद्या रोग्याच्या शरीरावर विशिष्ट भागी विशिष्ट प्रकारे जर लोहचुंबक ठेवला तर तो त्या रोग्याच्या शरीरांतली विकृति शोषून घेईल आणि रोगी बरा होईल, अशी विलक्षण कल्पना त्याच्या मनांत आली. एका रोग्याच्या बाबतीत त्याने हा प्रयोग केला. आणि—आणि काय, पहिल्या क्षेपेला त्याला तो रोगी बरा करण्यांत यश आलें !

या यशामुळे प्रोत्साहन मिळून मेस्मर हळूहळू रोग निवारणासाठी लोहचुंबकाचा

संरास उपयोग करूं लागला. त्याने आपल्या पद्धतीचे एक विशिष्ट तंत्र बसविलें. त्याची कीर्ति हळूहळू जगभर पसरली. इतर डॉक्टरांचे लक्ष त्याच्या या उपचारपद्धतीकडे वेधलें. गंमत अशी की त्याच्या पद्धतीचा अधिकाधिक अभ्यास आणि प्रचार होऊं लागतांच त्या उपचारपद्धतीमधील लोहचुंबक हळूहळू मार्गे पडला आणि माणसाच्या मनाचे स्वरूप अधिक स्पष्ट करून देणारे नवे ज्ञान उपलब्ध झालें. मेस्मरची उपचार-पद्धति कोणत्या प्रकारची होती ?

चला मेस्मरच्या वाड्यांत

पॅरिसमध्ये मेस्मर राहात होता तेव्हां एखाद्या राजासारखा इतमाम त्याने ठेवला होता. हा पहा मेस्मरचा वाडा ! हा पुढचा मोठा दिवाणखाना ! आपली पावले अजिबात वाजत कशी नाहींत इथे आणि चालतांना एवढें सुख कसे वाटते हो ? हांड ! कारण उघड आहे. अत्यंत मऊमऊ आणि जाडजाड गालिचे दिवाणखान्यांत सर्वत्र पसरलेले आहेत. उंच उंच खिडक्यांच्या रंगीबेरंगी तावदानांतून विविधरंगी प्रकाश आंत येत आहे. बाजूला कुठेंतरी मधुर संगीत चालू आहे. त्या मंजुळ नादाने कान तृप्त होत आहेत. आपल्या दृष्टीआड

पण जवळपासच कुठेंतरी उदबत्त्या-धूप हीं जाळलीं जात आहेत आणि त्यांच्या मादक सुगंधानें नासाग्रें भरून गेलीं आहेत. वरच्या छतावर राशिचक्र काढलेलें असून मेष-वृषभ इत्यादि राशिचिन्हांची चित्रें त्या राशिचक्रांत रंगविलेलीं आहेत...

हे रोगी येऊं लागले. दिवाणखान्याच्या मध्यभागीं पाण्यानें भरलेलें एक मोठे थोरलें पिंप आहे. पिंपाच्या वरून अनेक लोखंडी सळ्या बाहेर आलेल्या आहेत. रोगी आल्यानंतर ते या पिंपामोंवतीं बसतात. प्रत्येकजण एकेक सळी घेऊन शरीराच्या ज्या ठिकाणीं त्याला वेदना असतात त्या भागावर ती सळी दाबतो आणि बसून राहातो-स्वस्थ बसून राहतो !

अर्धापाऊण तास असा जातो. दिवाणखान्यांत निस्तब्ध शांतता आहे. कारण कोणालाहि एक शब्दहि बोलायची बंदी आहे, सर्व रोगी उत्सुकतेनें, उत्कंठेनें डॉ. मेस्मर येण्याची वाट पाहात बसलेले आहेत

एक घंटा किणकिणते. पिंपामोंवतींचे रोगी परस्परांचे हात धरून सांखळी करतात. संगीताचा निनाद हळूहळू वाढत चालला आहे. संगीत अधिक द्रुत लयींत आणि अधिक वरच्या सप्तकांत चालू आहे. तारसप्तकापर्यंत संगीताची तार चढते आणि मग एकदम—

हे डॉ. मेस्मर

एकदम दिवाणखान्याचा दरवाजा उघडतो आणि जांभळा पायघोळ झगा घातलेला डॉ. मेस्मर दिवाणखान्यांत प्रवेश करतो त्याच्या मुद्रेवर मदनाचें सौंदर्य आहे आणि चालण्यांत राजाची ऐट आहे.

डॉ. मेस्मरच्या हातांत एक कांडी आहे. तो रोण्यांजवळ जातो. प्रत्येकाशीं थोडें-वहुत बोलतो. त्याची मेदक दृष्टि आणि हातांतल्या कांडीची हालचाल यांनीं रोग्यांची दृष्टि त्याच्यावर खिळून राहाते. हळूहळू रोगी थरथर कांपू लागतात. कोणी हंसतात, कोणी विव्दळतात, कोणाला आंकडी येते तर कोणी शून्य दृष्टि करून निश्चल बसून राहातात. डॉक्टर प्रत्येकाला आदेश देतो,

‘तुला झोंप येईल !’ ‘तुला आतां बरें वाटेल !’ ‘तूं आतां हिंदूं फिरूं लागशील !’

ज्यांना जोराची आंकडी आलेली आहे, त्यांना आंतल्या खोलींत घेऊन जाण्याचा नोकरांना हुकूम मिळतो. थोड्याच वेळांत दिवाणखान्यांत परत शांतता पसरते.

आजच्याप्रमाणें आणखी एकदोन वेळा हे रोगी परत आले कीं त्यांचा जो काय रोग असेल तो नाहीसा होतो !

मेस्मरच्या म्हणण्याप्रमाणें तें पिंप लोडचुंबकाच्या शक्तीनें भरलेलें आहे. त्या लोखंडाच्या सळ्या, पिंपांतलें पाणी, मेस्मरच्या हातांतील कांडी, त्याचे कपडे फार काय, त्याच्या हाताचीं बोटें, त्याचे शब्द, त्याची दृष्टि, या सर्वांत चुंबकत्व भरून राहिलेलें आहे !

ही उपपत्ति मोठी विलक्षण वाटते कीं नाही ? पण मेस्मरनें आपल्या या पद्धतीनें हजारों रोगी बरे केले होते हेहि तितकेंच खरें आहे. त्याची एक केश मोठी ऐकण्यासारखी आहे.

आंधळ्या मेरियाची गोष्ट

व्हिएन्नामध्ये पियानो उत्कृष्ट वाजविणारी एक आंधळी संगीतज्ञ होती. तिनें

नांव मेरिया थेरेसा पॅरोडिस. ऑस्ट्रियाच्या राणीचा तिला आश्रय होता. हिच्या पियानोवादनान्या कार्यक्रमाला नेहमीं अलोट गर्दी होत असे. तिने स्वतः बसविलेल्या कांहीं 'स्वर-मालिका अद्याप व्हिएन्नाच्या ग्रंथालयांत जपून ठेवलेल्या आहेत.

डॉ. मेस्मरकडे मेरिया थेरेसा आली तेव्हां तिचे वय अठरा वर्षांचे होते. वयाच्या चौथ्या वर्षी तिला आंधळेपण आले होते. तिची प्रकृति खदैव तोळामासा अशीच असे. अनेक डॉक्टरांनी तिच्यावर उपचार केले होते. स्वतः ऑस्ट्रियाच्या राणीचा डॉ. फॉन स्ट्यॅर्क याचे दहा वर्षे उपचार चालू होते पण ते निष्फळ ठरले होते.

अशा वेळीं मेस्मरने मेरिया थेरेसावर आपल्या नव्या पद्धतीने उपचार चालू केले.

एके दिवशीं तिचा आंधळेपणा थोडा तरी कमी होतो आहे कीं नाही, हें पाहण्यासाठीं मेस्मर तिच्या डोळ्यांपुढें हात धरून ते हळूहळू हालवीत होता. एकाएकीं तिरस्कारानें मोरया उद्गारली.

‘शीः ! काय माणूस दिसतो हा !’

मेस्मरने चटकन् मार्गे वळून पाहिलें. मग त्याच्या लक्षांत आलें कीं मेरीयाच्या स्वरांतला तिरस्कार त्याच्या स्वतःच्या रूपाबद्दलच होता ! तो हसून म्हणाला,

‘असं ! तुला दिसू लागलं तर मेरिया ! कदाचित् हा दुसरा प्राणी तुला अधिक आवडेल !’

असे म्हणून बाजूला बसलेल्या कुत्र्याला मेस्मरने जवळ बोलावले.

मेरिया कुत्र्याला उचलून घेत म्हणाली, ‘हो हो ! हा कुत्राच माणसाहून अधिक छान दिसतो !’

आंधळीला दृष्टि आली

यानंतर मेरिया थेरेसाची दृष्टि अत्यंत भराभर सुधारली. तिच्या प्रकृतीच्या सुधारणेविषयीं तिच्या बापानें रोजच्या रोज सविस्तर लिहून ठेवलेली दैनंदिनी आजहि उपलब्ध आहे. तीत इतक्या बारीकसारीक गोष्टी तपशीलवार सांगितलेल्या आहेत कीं मेरियाला खरोखरच दृष्टि पुन्हा लाभली होती याबद्दल कोणालाहि संशय उरूं नये.

पण अर्थातच या अशा प्रकारच्या अभूतपूर्व यशामुळे मेस्मर इतर डॉक्टरांच्या डोळ्यांत सल्लं लागला. ‘हां ! मेस्मरकडे इतर डॉक्टरांचे रोगी गेले व ते बरे होऊन आले ही गोष्ट खरी परंतु ही रोगमुक्तता खरी नसून आभासमय असू शकते पाहिजे. मेस्मरच्या चाळ्यांना आळा घातलाच पाहिजे.’ अशी इतर डॉक्टरांची पुटपुट सुरू झाली. पण मग आंधळ्या झालेल्या मोरिया थेरेसाला पुन्हा दृष्टि आली, हें कसें काय घडलें बुवा ? कीं दृष्टि आली, हेंहि खोटें ?

तसेंहि असेल ! डॉक्टर म्हणूं लागले कीं, मेरियाला मुळांतच आंधळेपण आलेलें असेल तर तें कायम आहे आणि आपल्याला दृष्टि आली असल्याचें ती ढोंग करते आहे, तें ढोंग नसलें तर तिची दृष्टि आपोआपच परत आली असेल.

मध्यंतरांत मेरिया डोळस झालेली पाहून तिला ऑस्ट्रियाच्या राणीकडे नेण्याचें मेस्मरने ठरविलें. त्याच्या व्यवसाय-

बंधूच्या मुद्रा मत्सराने काळ्यानिळ्या झाल्या. त्यांनी मेरियाच्या घरी जाऊन तिच्या आई-बापांचे कान फुंकले. त्यांनी असे सांगितले, 'मेरियाला दृष्टि आली आहे असे राणीने पाहिले तर ती मेरियाला आज देत असलेला तनखा बंद करील. मग तुमच्या पोटावर पाय येईल. शिवाय आज एक आंधळी मुलगी पियानो वाजावेते म्हणून कौतुकाने लोक मेरियाच्या कार्यक्रमाला येतात. हे कौतुकाचे कारण नाहीसे झाले म्हणजे तिला कार्यक्रमांतून होणारी मिळकतहि बंद होईल यासाठी तिला राणीकडे जाऊ देऊ नका.'

शस्त्रांची खणाखणी

मेरियाच्या बापाला हा युक्तिवाद ताबडतोब पटला. तो आणि मेरियाचे इतर नातेवाईक मेस्मरच्या घरी आले. मेरियाला ताबडतोब आपल्या ताब्यांत देण्याची त्यांनी मागणी केली. तिला घरांतून हुडकून काढून त्यांनी तिला फराफरा ओढीत बाहेर आणली. ती त्यांच्याबरोबर जायचे नाकारू लागली. धक्काबुक्कीला सुरुवात झाली. मेरियाला कोणी तरी जोराने लोटल्या मुळे ती झिडपिडत मितीवर जाऊन आदळली. घरांतले नोकर-चाकर गडबड थांबविण्यासाठी धांवत पुढे सरसावले. सरकन तरवारी म्यानांतून बाहेर आल्या आणि एकच खणाखणी माजली. मेरियाच्या अंतःकरणाचा भयाने थरकांप माजला. ती किंकाळ्या फोडू लागली. तिला आंकाळ्यांवर आंकाळ्या आल्या आणि—ती परत संपूर्ण आंधळी झाली.

मेरिया थेरेसा या आंधळ्या मुलीला

मेस्मरने आपल्या उपचारपद्धतीने पुन्हा दृष्टि मिळवून दिली. परंतु मेस्मरच्या घरी घडलेल्या त्या भयंकर प्रसंगामुळे मेरिया पुन्हा परत पहिल्यासारखी आंधळी झाली.

मेस्मरचे शत्रुत्व करणाऱ्या डॉक्टरांना मेरियाचे हे आंधळेपण म्हणजे हुकमी एका मिळाला. ते म्हणू लागले, 'पहा! आम्ही सांगत नव्हतो? मेस्मरच्या हातून होणारी रोगमुक्तता ही फसवी आणि तात्पुरती असते. मेस्मरने वर्णन केलेले 'प्राणमय लोहचुंबकत्व' म्हणजे नुसते मोहजंजाळ आहे.'

मेस्मरची हकालपट्टी

मेस्मरच्या चौकशीसाठी एक कमिशन नेमण्यांत आले. ऑस्ट्रियाच्या राणीचा डॉ. स्टॉर्क हा या कमिशनचा अध्यक्ष होता. कमिशनने असा निकाल दिला की मेस्मरची वैद्यकीय व्यवसाय संघटनेतून हकालपट्टी करावी. त्याने आपली फसवणुकीची उपचारपद्धति बंद करावी किंवा व्हिएन्ना सोडून चालते व्हावे असेहि कमिशनने त्याला कळविले !

मेस्मर व्हिएन्ना सोडून पॅरिसला आला. आणि तेथे त्याने तोपर्यंत कोणाहि डॉक्टरला मिळाली नव्हती इतकी संपत्ति आणि लोकप्रियता संपादन केली. त्याच्या पेशंट्यांच्या यादीत बेंजामिन फ्रँकलिन, मेरी अँटॉइनेट, मादाम चुबारी, मॉटेस्क्यू ही बडी बडी नावे आढळतात.

मेस्मरची उपपत्ती

मेस्मरची उपचार करण्याची पद्धत कशी होती हे वर सांगितलेच आहे. या

उपचारांबद्दलची त्याची उपपत्ति थोडक्यांत पुढीलप्रमाणे होती.

आकाशातील ग्रहांमधून तुटून निघालेल्या उल्का पृथ्वीवर पडतात. त्यांतून लोहचुंबक मिळतो. तेव्हां ग्रह आणि लोहचुंबक यांमध्ये कांहीं समानगुण असले पाहिजेत. ग्रहांमध्ये आकर्षणशक्ति आहे. चुंबकत्व आहे. तेंच लोहचुंबकांतहि आहे. मूळचा ग्रह आणि त्यावरून पृथ्वीवर आलेला लोहचुंबक यांच्यामध्ये परस्परांवर परिणाम घडविण्याची शक्ति आहे. ही शक्ति प्रयोगशाळेंतल्या मेजावर प्रत्यक्ष प्रयोगाने सिद्ध करण्यासारखी नसली तरी ती आहे हें खास.

ग्रहांची पृथ्वीवर आणि मानवी देहावर सत्ता चालते हें प्रत्यक्ष-सिद्ध आहे, भरती, ओहोटी, वातावरण, हवामान, स्त्रियांची मासिक पाळी, रोगांच्या सांथी, वेड, आजारांतला आणीबाणीचा क्षण या सर्वांमध्ये सूर्यचंद्रादिकांच्या भ्रमणाचा परिणाम आढळून येतो. यामुळे ग्रहांतील समानगुण असलेल्या लोहचुंबकांतहि आपल्या शरीरावर सत्ता गाजविण्याची शक्ति आहे. आपल्या शरीरांत विद्युत्प्रवाह सतत चालू असतो. त्याचप्रमाणे शरीरांत सूक्ष्म ग्रह प्रवाह आणि लोहचुंबकांतील ग्रहप्रवाह यांचा परस्पर-परिणाम घडतो आणि रोगनिव रणास मदत होते.

षण पुढे मेस्मरला एक आश्चर्यकारक गोष्ट आढळली. ती अशी की लोहचुंबकाचा मुळींच उपयोग केला नाही तरीहि रोगी बरे होत ! त्याने आपले हात नुसते विशिष्ट पद्धतीने हालविले तरी तेवढ्या-मुळेहि रोगी बरे होत ! त्याने रोग्यांना

नुसता स्पर्श करण्याचा अवकाश कं तात्काळ त्यांना बरे वाटू लागे !

प्राणमय चुंबकत्व

या घटनेचा विचार करतां करतां त्याने आपल्या अखेरीची प्राणमय चुंबकत्वाची उपपत्ति बसविली. तो म्हणू लागला, 'माझ्यामध्ये ग्रह-प्रवाह भरून राहिलेला आहे. या ग्रह प्रवाहाची शक्ति स्पर्शाने मी साक्षात माझ्यापासून रोग्यापर्यंत नेऊन पोचवू शकतो. रोग्याच्या भावनेशी याचा कांहीं संबंध नाही. त्यांची श्रद्धा असते म्हणून ते बरे होतात असें नाही, तर माझ्यातील ग्रह-शक्ति मी त्यांना उपलब्ध करून देऊ शकतो म्हणून ते बरे होतात.'

फ्रेंच ॲकडमी ऑफ सायन्स या संस्थेने एक कमिशन नेमून मेस्मरच्या नव्या उपपत्तीची व रोगनिवारण पद्धतीची चौकशी केली. त्या काळातील नाणावलेले प्राणिशास्त्रज्ञ, रसायन शास्त्रज्ञ, ग्रहज्योतिषी असे या कमिशनचे सदस्य होते. बेंजामिन फ्रॅंकलिन हा या मंडळावर होता. गिलोटिन हें देहान्त शिक्षेचें साधन शोधून काढणारा डॉ. गिलोटिन हाहि या मंडळावर होता. नव्हता फक्त एकच शास्त्रज्ञ आणि तो म्हणजे मानसशास्त्रज्ञ !

कल्पनेचा खेळ !

या कमिशनचा निकाल ? त्याचा निकाल असा की हें रोगनिवारण म्हणजे केवळ 'कल्पनेचा खेळ' आहे ! चुंबकत्व बगैरेचा यांत कांहीं भाग नाही !

आधुनिक वनस्पतिशास्त्राचा जनक द ब्यूस्यू याला मात्र मेस्मरच्या गूढ रोगनिवारण कार्यातील रहस्याची थोडीशी

जाणीव झाली असल्याचें दिसतें. त्यानें कमिशनच्या अहवालाला आपली भिन्न मतपत्रिका जोडली होती. तींत तो म्हणतो,

‘रोग्याची कल्पनाशक्ति ही त्याचा रोग घालविण्यास जर साहाय्यभूत होतं असली (आणि हें कोणीच नाकारीत नाहीं.) तर ती ‘नुसती कल्पना’ म्हणून सोडून देतां कामा नये. ज्यामुळें माणसांचा रोग खरोखरीच जातो तो नुसता ‘कल्पनेचा खेळ’ कसा असेल?’

तो पुढें लिहितो, “माणसाच्या शरीरावर अनेक गोष्टींचा प्रभाव पडत असतो. यांतील कांहीं गोष्टी बाह्य आणि प्रत्यक्षावगम्य अशा आहेत. तर कांहीं अंतर्गत, नैतिक, मानसिक आहेत कल्पना-शक्ति ही या दुसऱ्या प्रकारची आहे. अनेक माणसांचे रोग खरोखरीच बरे झालेले आढळले. हा परिणाम कोणत्या शक्तीनें वडून आला ! एका माणसाकडून कसला तरी शक्तिप्रवाह रोग्यापर्यंत पोचतां झाला आणि रोगी बरा झाला. या शक्ति-प्रवाहाचें स्वरूप काय याचें संशोधन झालें पाहिजे.” पण या ‘क्षुल्लक’ मानसिक घटनेच्या संशोधनाकडे त्यावेळीं कोणाचें लक्ष वेधलें नाहीं.

नव्या शोधाच्या उंबरठ्यावर

डॉ. देस्लॉ या नांवाचा एक डॉक्टर त्यावेळीं राजवाड्यांत राजाच्या भावाचा खास डॉक्टर होता. त्यानें मेस्मरच्या उपपत्तीवर कमिशननें दिलेल्या अहवाला-बाबत लिहिलें होतें—

‘या तथाकथित प्राणमय चुंबकत्वा’ मुळें घडणाऱ्या घटनांमार्गे ‘कल्पना’ आहे हें कमिशनचें मत मलाहि ग्राह्य

वाटतें. कदाचित ‘निर्भेळ कल्पना’ हेंच रोगनिवारणाचें कारण असूं शकेल. आणि खरोखरी तसेंच तें असलें तर ? तर त्याचा अर्थ असा होतो कीं ‘कल्पना’ म्हणून जी आपण उडवून लावतो ती फार मोठी शक्ति असून तिचें सत्यस्वरूप आपल्याला बिलकूल समजलेलें नाहीं. या कल्पना-शक्तीचा अधिकाधिक अभ्यास करून तिचें सामर्थ्य उजेडांत आणलें पाहिजे. ती रोगनिवारक ठरली तर तिचा त्या कामी उपयोग करायला काय हरकत आहे ?

कल्पनेचा माणसाच्या आरोग्यावर इष्ट वा अनिष्ट परिणाम होतो, एवढाच शोध जरी मेस्मरनें लावला असें ठरलें तरी तेवढ्यानेंही तो जगांतील एक सर्वश्रेष्ठ डॉक्टर ठरेल नव्हे काय ? माणसाच्या मनासंबंधीं अत्यंत महत्त्वाचा आणि आश्चर्यजनक शोध मेस्मरनें लावला आहे असें माझे मत आहे”

नवल असें कीं आपल्या रोगनिवारण-कार्यांत कल्पना ही प्रमुख गोष्ट आहे. हें खुद्द मेस्मरलाहि मान्य नव्हतें ! प्राणमय चुंबकत्वाची उपपत्ति हीच खरी असल्याचें त्यांचें ठाम मत होतें. असलेलें आरोग्य राहाणें आणि आलेला रोग जाणें यांत शरीराबरोबर मनाचा फार मोठा भाग आहे. कित्येकदां तर शारीरिक रोग हा मनाच्या विकृतीचाच एक परिणाम असतो हें सिद्ध होण्यास आणि या उपपत्तीचें प्रयोगसिद्ध शास्त्र बनण्यास मेस्मरनंतर एका शतकाहून अधिक काळ जावा लागला.

श्रीसाईबाबांनी सांगितलेल्या

कांहीं लोकविलक्षण गोष्टी

शिरडीस द्वारकामार्ईत एकदां बाबा बसलेले असतांना भितीवर एक पाल चुकचुकली. तेथें बसलेल्या एका गृहस्थानें सहज गंमतीनें बाबांना म्हटलें,
 “बाबा ! ही पाल काय म्हणते आहे ? तिच्या चुकचुकण्यांत अशुभ कांहीं नाहीं ना ?”

या प्रश्नावर बाबा म्हणाले,

‘अरे, तिला आनंदाचें भरतें आलें आहे. औरंगाबादेहून तिची बहीण तिला भेटण्यास येत आहे ! तें समजल्यामुळें तिला आनंद झाला आहे.’

बाबांचें हें बोलणें ऐकून तिथें बैठकींत बसलेल्या मंडळींना मोठा विस्मय वाटला. पाल ती काय, तिची बहीण काय, ती या पालीला भेटायला येणार आहे काय, याचा कांहींच उलगडा बैठकींतल्या लोकांना झाला नाहीं. बाबा पुष्कळदां गूढ बोलत, तसाच हा कांहीं तरी प्रकार असावा असें लोकांना वाटलें.

घोड्यावेळानें घोड्यावरून एक गृहस्थ आले. ते बाबांच्या दर्शनासाठीं औरंगाबादेहून आले होते. पण त्यावेळीं बाबा स्नान करीत अस. यादुळें लगेच दर्शन होणार नव्हतें. वेळ आहे तोंवर बाजारांतून घोड्यासाठीं चणे आणावे असा त्या गृहस्थांनीं विचार केला. त्यांनीं घोड्याला

तोबरा देण्याची पिशवी सहज झटकली. तों त्या पिशवींतून एक पाल पटकन् खाली पडली ! मशिदीच्या भितीवर जी पाल फिरत होती त्या पालीकडे ही पिशवींतून पडलेली पाल तडक पळत गेली ! तेवढ्यांत बाबा आले आणि म्हणाले,

‘पालीची बहीण येणार आहे असें मी म्हणालों हातों ना ? ती हांच पाल आतां नवल पहा !’

ती पाल भितीवरच्या पालीकडे गेली आणि त्या दोन्ही पाली एकमेकांना चुंबूं लागल्या व नंतर एकमेकींभोंवतीं गिरक्या घेत फिरत जणूं खेळूं लागल्या !

दोन शेळ्यांची गोष्ट

बाबांनीं एके दिवशीं दोन शेळ्या बत्तीस रुपयांना विकत घेतल्या. शेळींची किंमत त्यावेळीं दोन रुपये होती. असें असतांना बाबांनीं या व्यवहारांत शेळींमार्गे सोळासोळा रुपये दिले हें पाहून माधवराव देशपांडे वगैरे त्यांच्या निकटवर्तिं भक्तांना नवल वाटलें. बाबांना व्यवहार कळत नाहीं, वाटेल त्या वस्तूला ते वाटेल ती किंमत देतात, असा त्यांनीं व बाबांना दोष दिला.

बाबा या दोन्ही शेळ्यांना सारखे कुरवाळीत होते. बाबा कांहीं बोलत

नाहींत, उलट ते त्या शेळ्यांचे लाड करीत बसले आहेत असें पाहून माधवरावांना चेव चढला व ते बाबा या खरेदीत फसले असें अधिकच बोलू लागले.

त्यांचा गैरसमज दूर करण्यासाठी बाबा म्हणाले,

‘अरे मला ना घर ना दार! बसायला सुद्धां मला जिथं जेमतेम जागा मिळते तो मी हा शेळ्या भेंड्यांचा असा संग्रह करूं लागलों आहे, असें कां तुम्हांला वाटते? अगोदर वाण्याकडून डाळ वगैरे आणून या शेळ्यांना चारा. त्यांना ती भरपूर खाऊं दे. मग त्या धनगराला देऊन टाका!’

छान ! म्हणजे प्रथम बाबांनीं आठपट किंमत देऊन शेळ्या घेतल्या—यासाठीं लोक त्यांना दोष देत होते. आतां बाबा म्हणतात कीं, या शेळ्यांना दाणापाणी देण्यासाठीं आणखी खर्च करा आणि मग त्या धनगराला देऊन टाका ! माधवरावांनीं याबद्दल बाबांना छेडलें. त्यावर बाबा म्हणाले,

‘या शेळ्या बघून माझे अंतःकरण प्रेमानें भरून आलें आहे. या शेळ्या गतजन्मीं मानव होत्या ! त्या दोघी भाऊ भाऊ होत्या. द्रव्यलोभामुळें त्यांच्यामध्ये मत्सर निर्माण झाला. एकदिलानें आजवर वागणारे हे भाऊ आतां एकमेकांचे वैरी बनले. त्यांच्या वैरामुळें त्यांचा इतका अधःपात झाला कीं, शेवटीं एक भाऊ दुसऱ्याचा खून करायला निघाला. दोघेहि त्यावेळीं एकमेकांच्या वारानें मृत्युमुखीं पडले. त्या कृतकर्माचा भोग

भोगण्यासाठीं ते आतां या शेळ्यांच्या जन्माला आले आहेत. त्यांना पाहून मला दया आली. म्हणून तर पदरचे पैसे खर्च करून त्यांच्या अंतर्त्यांमाला विसावा द्यावा असें मला वाटलें. पण पुन्हां त्यांचें कर्म आडवें आलें. तुमच्या निमित्तानें त्यांचें कर्म त्यांच्या सुखाच्या आड आलें आणि परत या शेळ्या आतां धनगराकडे जात आहेत !’

साप आणि बेडूक

एकदां द्यावांनीं एक लोकविलक्षण हकीकत स्वमुखानें सांगितली ती अशी:-

मी एकदां सकाळीं खूप दूरवर फिरायला गेलों असतांना बराच थकलों. जरा चिलीम ओढावी म्हणून चिलीम भरून छापी भिजवण्यास जातों तर डरांव डरांव असा बेडकाचा मोठ्यानें आवाज ऐकला. तेवढ्यांत एक वाटसरू तेथें आला. माझी त्यानें विचारपूस केली. त्यावेळींच बेडकाचा पुन्हां अगदीं आतं-स्वर ऐकूं आला. बेडूक असा कुठें ओरडत आहे हें पाहण्यासाठीं वाटसरू उठला आणि पाहून आला, तो मला म्हणाला,

‘एका सापानें एक बेडूक धरला आहे. त्यामुळ बेडूक असा ओरडतो आहे. थोड्याच वेळांत साप त्या बेडकाला गिळकृत करणार.’

त्यावर मी म्हणालों,

‘अरे, मी इथें येऊन बसलों आहे तो कशासाठीं मग ? त्या सापाला मी तो बेडूक गिळूं कसा देईन ? आतांच त्याला मी सोडवतों बघ !’

असें म्हणून मी त्या वाटसरूला बरोबर घेऊन त्या ठिकाणीं गेलों.

सापाच्या जवळ आल्यावर तो वाटसरू घाबरला. पण मी सर्पाला म्हणालों,

‘अरे वीरभद्राप्पा! तुझ्या या बसाप्पाला बेडकाचा जन्म मिळाला तरी अद्यापि त्याला पश्चात्ताप झाला नाहीच का? तूं आणि सापाच्या जन्माला आलास तरी आतां तरी जरा शरम धरून रहा!’

माझे हे शब्द ऐकतांच साप बेडकाला सोडून पळाला आणि बेडूकहि उड्या मारीत निघून गेला.

वाटसरूला कमालीचा विस्मय वाटला. त्यानें हा काय प्रकार आहे म्हणून मोठ्या उत्कंठेनें मला विचारलें. तेव्हां मी त्याला सगळी हकीकत सांगितली ती अशी—

एक महादेवाचें देऊळ मोडकळीस आलें होतें. त्याचा जीर्णोद्धार करावा असें लोकांच्या मनांत येऊन रक्कम गोळा केली जात होती. एका श्रीमंत माणसाला या निधीच्या व्यवस्थेचें काम दिलें होतें. रक्कम लोकांनीं त्यांच्याकडे दिली आणि कमी पडेल तेवढी भर घालून देवळाचें काम पुरें करण्याची त्यांनीं त्याला विनंती केली. पण हा श्रीमंत होता कवडीचुंबक. त्यानें थोडेंसें काम करून घेतलें. पण आपण स्वतः मात्र एक पैहि तो खर्च करीना. गांवकन्यांनीं आणखी पैसा गोळा केला. पण काम कांहीं पुरें होईना. तो श्रीमंत तर एतें कवडीहि देत नव्हता. पुढें त्या कवडीचुंबकाच्या बायकोला असा दृष्टांत झाला कीं, देवळाचें काम पुरें करण्यासाठीं तुम्ही जेवढा पैसा खर्च कराल त्याच्या शतपट धन तुम्हांला मिळेल. बायकोनें आपला हा दृष्टान्त

आपल्या नवऱ्याला सांगितला, पण त्या श्रीमंताचा तिच्या स्वप्नावर व दृष्टान्तावर काडीचा विश्वास बसला नाही आणि पैसा देवळासाठीं खर्चायला तो तयार झाला नाही. पुन्हां त्याच्या बायकोला स्वप्नांत दृष्टांत झाला कीं, तुझा नवरा कंजुष असल्यामुळें तो कांहींहि देणार नाही. आणि भाव नसतांना दिलेल्याचा कांहीं उपयोग नाही. तेव्हां तुझ्याकडे जें काय असेल तें निष्ठा ठेवून दे. मात्र पतीची आज्ञा घेऊनच मग काय तें दे. तेव्हां तिनें आपलें हक्काचे दागिने देण्याचा निश्चय केला व आपला निश्चय नवऱ्याला सांगितला. पण नवरा तर कमालीचा लोभी. त्यानें तिच्या अलंकारांची किंमत करून त्या मोबदल्यांत त्याच्याकडे दुसऱ्याची गहाण असलेली नापीक जमीन तिला दिली आणि ती देवाला अर्पण करण्यास तिला सांगितलें! तिनें त्याप्रमाणें ती जमीन देवाला अर्पण केली. ती जमीन डुबकी नांवाच्या एका गरीब बाईची होती. पुढें एका पावसाळ्यांत वीज पडून सर्व कांहीं जळून खाक झालें. तो श्रीमंत, त्याची पत्नी, ती डुबली ही तिघेहि मरण पावलीं.

पुढें हा श्रीमंत मथुरा नगरीं एका गरीब ब्राह्मणाच्या पोटीं जन्माला आला. त्याचें नांव आतां होतें वीरभद्र. त्या श्रीमंताची बायको पुजान्याच्या घरीं जन्माला आली. तिचें नांव ठेवलें गौरी. ती गरीब बाई डुबकी ही शंकराच्या गुरवाच्या घरीं पुत्रजन्म पावली. त्याचें नांव चनवसाप्पा ठेवलें. हा शंकराचा पुजारी माझ्या आवडीचा होता. तो रोज माझ्याकडे येऊन गोष्टी बोलत

बसत असे. गौरी मोठी होऊं लागली. तेव्हा वरसंशोधन सुरू झाले. तू पैसेवाली होशील, काळजी करू नकोस, असे मी तिला सांगितले. इकडे वीरभद्र आपल्या आईबापांचा गरिबीचा संसार सोडून निघाला तो भिक्षाटण करीत या पुजाऱ्याच्या घरी आला व तेथेच मुक्कामास राहिला. त्याच्यावर सर्वांचा लोभ जडला. गौरीचे त्याजबरोबर लग्न झाले. वीरभद्रहि माझ्या भक्तीला लागला. पण त्यांचा संसार मात्र गरिबीचाच राहिला. पुढे एके दिवशी एक सावकार आला आणि शंकरास दिलेल्या या खाजण जमिनीस एक लाख रुपये किंमत त्याने देऊं केली. त्यावेळीं चनबसाप्पा गुरव आपल्या हिश्यासाठी उठला. हिश्यासाठी

दोघांचे भांडण जुंपले. दोघेहि मजकडे आले. मी म्हटले,

‘ही जमीन शंकराची आहे. ती गौरीने उपभोगावी. कारण देवाची जमीन पुजाऱ्याने उपभोगावयाची व गौरी ही पुजाऱ्याची वारस आहे. तिचाच त्या जमिनीवर हक्क आहे.’

मी असे म्हटल्यामुळे वीरभद्र माझ्यावर रागावला. आपल्या पत्नीची मालकी जमिनीवर स्थापित करणे हे त्याला मुळांच आवडले नाही. त्याच रात्री गौरीला एक स्वप्न पडले. शंकराने तिला सांगितले की, ‘ही जमीन तुझ्या मालकीची आहे. कोणाला कांहीं देऊं नको. चनबसाप्पा सांगेल तसतसा देवळाला पैसा लाव आणि स्वस्थ रहा; पैशापैकीं मुद्दल तू घे आणि व्याजाचे पैसे चनबसाप्पाला दे.’ हे स्वप्न ऐकून वीरभद्र अत्यंत चिडला. त्याने शिव्यांची लाखोली वाहिली. त्याला उन्मादवायु झाला. ‘तुझे तुकडे तुकडे करीन’ असे तो चनबसाप्पाला उद्देशून म्हणू लागला. पुढे या वातामुळे वीरभद्र मरण पावला. तो सर्पयोनीत जन्माला आला. इकडे चनबसाप्पालाहि वीरभद्राच्या दहशतीने धक्का बसून मृत्यु आला. तो बेदूक होऊन जन्मास आला. अद्यापि या योनीतहि ते वैर खेळत आहेत ! मी पूर्वी चनबसाप्पाला अमय दिले होते. त्याप्रमाणे मी आज इथे त्याला वीरभद्राच्या म्हणजे सापाच्या तोडांतून वाचिले. देव भक्तांच्या संरक्षणाला धांवून येतो. त्याने मला आज चनबसाप्पाच्या संरक्षणार्थ इथे पाठविले ! हा सारा प्रकार झाल्यानंतर मी मशिर्दात परत आलों.

इलेक्ट्रिक वायरमनचे फक्त रविवारी चालणारे सकाळ-संध्याकाळचे वर्ग. पाळी बदलणाऱ्या गिरणी-कामगारांना सोयीस्कर वेळा मासिक फी ५ रु. भेटा सकाळीं ८ ते रात्री ८ अगर लिहा :

भेटा किंवा लिहा :—

**दादर इलेक्ट्रिक
इन्स्टिट्यूट**

पोर्तुगीज चर्चशेजारी ‘जे’ रुट
वस स्टॉपसमोर दादर (बी.बी.)

मुंबई नं. २८

* वाचा आणि विचार करा *

— संकलक :- संत-चरण-रज —

दोन अक्षरांचा प्रभाव

पंडितराज जगन्नाथ म्हणतात :-

कृष्ण-हा दोन अक्षरी शब्द पापरूपी पर्वताला विदीर्ण करणारें वज्र आहे. संसाररूपी रोगाच्या अंकुराचा नाश करणारें रामबाण औषध आहे. मिथ्या ज्ञानरूपी रजनीचा अंधकार नष्ट करणारा महासूर्य आहे. क्रूर क्लेशरूपी वृक्षांना जाळून टाकणारा ज्वालाग्नि आहे. त्याच प्रमाणें परमानंद निकेतनाचें तो महाद्वार आहे. या अक्षरद्वयाचा विजय असो.

वत्सलतेचा सागर

जगद्गुरुश्रीरामानुजाचार्य म्हणतात

हे वैकुंठनाथ ! शरणांगतांनां तूं वत्सलतेचा सागर आहेस तुला साऱ्या भूतमात्राच्या यथार्थतेचें ज्ञान असतें, संपूर्ण चराचर भूतमात्रांचे सारे नियम व साऱ्या जडचेतन वस्तू तुझेच अवयव आहेत, तूं अखिल जगताचा आधार आहेस व जगांतील जनतेचा स्वामी आहेस. तूं मानवाची कामना पूर्ण करणारा असून, सत्य संकल्पाचा दाता आहेस याचकानां तूं कल्पवृक्ष आहेस व विपत्तींत पडलेल्या तुझ्या भक्तांनां तूं सहाय्यक आहेस. श्रीमन्नारायण ! मी आपल्या चरणारविंदीं शरण आलों आहे. आणि शरण जाण्यास परमेश्वर, शिवाय दुसरें स्थान नाही.

नामाचा ध्यास

संत बसवेश्वर म्हणतात —

एक ईश्वरच आम्हांला पूजनीय आहे. अहिंसा हाच धर्म आहे. अधर्मानें प्राप्त

झालेल्या वस्तूचा अस्वीकार करणें हेंच व्रत आहे. अनिच्छेनें राहणें हेंच तप आहे. कोणाशींहि कपट न करणें हीच भक्ति आहे. सुख, दुःख आदि द्वंद्वामध्यें समभावानें रा समयाचार आहे. हें सारें सत्य आहे. हे परमेश्वर ! याला तूं साक्षी आहेस बरं कां ! चकोर चंद्रप्रकाशाच्या शोधांत असतो. कमलपुष्प सूर्योदयाचें चिंतन करित असते. भ्रमर सुगंधाचें चिंतन करित असतो. त्याचप्रमाणें मला परमात्म्याच्या नामस्मरणाचाच ध्यास लागला आहे.

विनय सूत्र

भगवान महावीर उपदेश करतात

सुजनहो ! उद्धट होऊ नका-नम्र व्हा. चंचल होऊं नका-स्थिर व्हा. कपटी होऊं नका-सरळ चित्त व्हा. पोरकट होऊं नका-गंभीर व्हा. कोणाचाही तिरस्कार करू नका. अधिक समयपर्यंत क्रोधायमान राहूं नका-त्वरित शांत व्हा. तुमच्याशीं मित्रत्वानें वागणाऱ्या माणसांशीं सद्भावनेनें व सख्यतेनें वागा. पांडित्याचा गर्व करूं नका. अप्रिय मित्राच्या पाठीमागून त्याचें भलें चिंता कोणत्याही प्रकारचा तंटो व फसवणूक करू नका. कोणाच्याही दोषाचा स्फोट करूं नका. बुद्धिमान व्हा. कुलीन असा नम्रता बाळगा व एकाग्रतेचा पाठपुरावा करा.

प्रेमळ प्रार्थना

शैव संत माणिक वाचक आळवि-
तात :—

हे शिव ! माझे शरीर रोमांचित झालें
असून, शरीराला कंप सुट्टें लागला आहे.
माझे हात उंच उंच होऊं लागले आहेत.
हे शिव ! हे शिव ! स्फुंदत स्फुंदत व रडत
रडतच मी तुला सतत हांका मारतो
आहे रे. मिथ्या-असत्याचा परित्याग
करूनच मी तुझा जयजयकार करीत आहे.
माझ्या हृदयेश्वरा ! हे माझे दोन्ही हात
सदा तुझी पूजा करीतच राहतील बरें !

मनोनिग्रहाचें महत्त्व

श्रीविवेकानंद म्हणतात—

मनोनिग्रह ही सर्वांत मोठी विद्या
आहे. जगांत असें कोणतेंहि कार्य नाही
कीं जे मनोनिग्रहानें साध्य होत नाही.
मनोनिग्रहानें शरीराचीं मोठमोठों दुःखें
नष्ट करतां येतात. मानसिक दुःखें
मनोनिग्रही माणसांच्या आसपास येण्याचें
घाडस करणार नाहीत व अपयश तर तें
नांव ऐकूनच पळून जातें. साऱ्या धर्मांनीं

नीति व अंतर्बाह्य पवित्रतेचा जगाला
कां म्हणून उपदेश केला आहे ! पवित्रता
व नैतिकतेमुळेच मनुष्य आपल्या मनाचा
निग्रह करूं शकतो व मनोनिग्रहच सर्व
सुखाचें मूळ आहे.

अमरांना निमंत्रण नको

श्रीरामकुण्ठ परमहंस सांगतात—

पूर्ण विकसित कमलाचा सुगंध वायुद्वारे
मिळवून मुंगा आपणहून कमलाकडे
धांव पेतो. जेथें मिठाई ठेवलेली असते
तेथें मुंग्या आपणहून जातात. मुंग्यांना
किंवा मुंग्यांना कोणी बोलावून आणावें
लागत नाहीं. त्याचप्रमाणें मनुष्य जेव्हां
शुद्ध अंतःकरणाचा व पूर्ण शानी होतो
तेव्हां त्याच्या सुचरित्राचा सुगंध आपण-
हून सर्वत्र फैलावत जातो व सत्याचा
शोध करणारीं माणसें आपणहून त्या
पूर्णशानी सत्पुरुषापाशीं जातात. तो
शानी पुरुष स्वतः होऊन कोणाला
आपल्यापाशीं ये व आपला उपदेश ऐक
असें सांगण्यासाठीं कुठें जात नसतो.

ARSA
PRODUCTS

ए. आर. सावंत अँड ब्रदर्स

३६३, मंगळदास मार्केटसमोर, मुंबई नं. २. टेल. नं. २२८४४

तयार कपडे सर्व प्रकारची होजियरी तसेंच टॉवेलस, चादरी
व पडद्यांचें कापड मिळण्याचें एकमेव ठिकाण होलसेल व रिटेलर्स

हिंस्र पशूंच्या स्वरूपांत

भुतांचे आत्मे !

भुताटकीचे पुष्कळ प्रकार तुम्ही ऐकले असतील. परंतु हिंस्र पशूंच्या स्वरूपांत भुते वावरतांना आढळल्याच्या गोष्टी मात्र तुमच्या क्वचितच कानावर आल्या असतील. अशा दोन गोष्टी अलीकडेच माझ्या वाचनांत आल्या. त्या तुम्हांला मनोरंजक वाटण्यासारख्या आहेत; म्हणून येथे देत आहे.

भुताटकीचे घर

पहिली गोष्ट आयर्लंडमधली आहे. ही गोष्ट एका इंग्रजी मासिकांत प्रसिद्ध झालेली आहे.

उत्तर-आयर्लंडमधील एका जुन्या घरांत अनेक भुतांचा वावर होता. पण हीं भुते उपद्रवी नव्हतीं. उलट त्या घरांत जीं जीं माणसें येऊन राहिलीं, त्यांना त्यांना चांगला आर्थिक लाभ होत गेला. हे घर ज्यानें विकत घेतले होते त्या गृहस्थाच्या मुलानें या घरांतील एका विलक्षण भुताची हकीकत लिहिलेली आहे. ती अशी, -

‘आम्ही लहान असतांना या घरांत राहला गेलों. घरांत भुताटकी असल्याची गोष्ट आम्हां लहान मुलांपासून वडील

माणसांनीं लपवून ठेवली होती. पण कधीकधी घरांत चालणाऱ्या कुजबुजीवरून आम्हांला अखेर ती कळलीच होती.

एका दिवशीं माझ्या वडिलांना भेटण्यासाठी एक इसम आला. नोकरानें दरवाजा उघडून त्याला आंत घेतलें आणि दिवाणखाण्यांत नेऊन बसविलें. आमच्याकडच्या पद्धतीप्रमाणें नोकरानें एका चांदीच्या तबकांतून मद्याची सुरई आणि ग्लास हीं त्या माणसापुढें ठेवलीं आणि मालक आत्तां येतील, जरा बसा.’ असें सांगून नोकर बाहेर गेला. बाहेर जातांना त्यानें दिवाणखान्याचें दार उघडेंच ठेवले शेतें. त्या दारामधून समोरच वरच्या मजल्यावर जाणारा जिना स्पष्ट दिसत होता.

पाहुण्यांच्या किंकाळ्या

माझे वडील कांहीं कामांत होते. त्यामुळे त्या पाहुण्याची भेट घ्यायला जाण्यास त्यांना थोडा वेळ लागला. थोड्या वेळानें ते निघाले, तों दिवाणखान्यांतल्या त्या माणसाची भयचकित किंकाळी त्यांना ऐकूं आली. माझे वडील,

आई आणि नोकर अशीं सर्वजण 'काय झालं?' म्हणून दिवाणखान्याकडे पळत निघालीं. दिवाणखान्याच्या मध्यभागी एक वाटोळं टेबल होतें. पूर्वीच्या पद्धतीप्रमाणें जमिनीपर्यंत पांचगारें एक टेबलकळोथ त्या टेबलावर पसरलेलें होतें. दिवाणखान्यांत ही मंडळी जाऊन पांचतात तों त्यांना 'पाहुणा' कुठेंच दिसेना! यांची चाहूल लागल्यावर त्या टेबलकळोथ या घड्या बाजूला झाल्या आणि टेबलाखालून तो पाहुणा भीतभीत बाहेर डोकावून पाहूं लागला. माझ्या वडिलांनी त्याचा हात धरून त्याला बाहेर ओढून उभें केलें आणि विचारलें,—

“अरे, काय झालं काय तुला एवढ्यानें किंचाळायला?”

तो माणूस थरथर कांपत अडखळत म्हणाला,—

“तुमच्याकडे शिकारी कुत्रे आहेत हें मला ठाऊक होतें. पण तुम्ही सिंहहि पाळलेला आहे हें मला माहीत नव्हतें!”

सिंहाचें भूत !

काय घडलें हें माझ्या वडिलांच्या लक्षांत आलें. पण या माणसानें गांवांत या प्रकारची वाच्यता करित फिरावें हें त्यांना नको होतें. म्हणून ते हंसले आणि सुरईतील थोडी दारू एका पेल्यांत ओतून ती त्या माणसापुढें करीत ते म्हणाले, 'हें घ्या !'

त्यानें गपकून तो पेला घशांत ओतला. माझें वडील नंतर त्याला म्हणाले, 'किती मद्य घेतलेंत तुम्ही आतां मी येईपर्यंत ?'

तो म्हणाला, 'तीनचार ग्लास.'

त्यावर वडील म्हणाले, 'मग बरोबर! ही व्हिस्की बरीच स्ट्रॉंग आहे. तीनचार ग्लास घेतल्यावर तुम्हांला सिंहच काय, पण लाल हत्तीहि दिसले असते.'

तो इसम शरमिंधा झाला. तो चांचरत म्हणाला, "असेल, तसेंच असेल. पण खरेंच सांगतों तुम्हांला. त्या समोरच्या जिऱ्यावरून तो सिंह खाली उतरला. दिवाणखान्याच्या दाराकडे येऊन त्यानें माझ्याकडे नजर फेकली आणि आपला जबडा उघडला. माझी पांचावर धारण बसून मी किंकाळी फोडली आणि या टेबलाखालीं लपलों!"

आमच्या घरांत 'सिंह' वावरतो हें आम्हां मुलांना त्या दिवशीं प्रथमच असे कळलें.

भयप्रद दृश्य

एका रविवारी दुपारीं आम्ही जेवायला बसलों असतांना, माझ्याहून आठ वर्षांनीं मोट्या असलेल्या माझ्या बहिणीला—अॅथीनाला आई म्हणाली की, 'वरच्या मजल्यावर घांवत जाऊन एक स्वच्छ हातरुमाल घेऊन ये.' अॅथीना जिना चढून जात असतांना वरून कुगीतरी खाली येत आहे असें तिला वाटलें. सगळों माणसें जेवण-घरांत असतांना वरून कोण येत असावें याचें अॅथीनाला नवल वाटलें. तिनें वर पाहिलें. जिऱ्याच्या वरच्या दारांतून एक सिंह बाहेर पडत होता आणि जिना उतरूं लागला होता ! अॅथीनाची भयानें दांतखिळी बसली. तिच्या तोंडून किंकाळीहि फुटली नाहीं. सर्वांग थरथर कांपत ती जिऱ्याच्या कठड्याला रेलून कशीबशी उभी राहिली. तो सिंह एकेक

पायरी उतरत खालीं आला. अँथीना उभी होती त्या पायरीवर आल्यावर त्याने तिच्याकडे पाहून जबडा उघडला. त्याने आवाज अजिबात केला नाही. पण त्याच्या अंगाला कमालीचा दर्प येत होता. अँथीनाच्या बाजूने तो सिंह खालीं उतरून जिन्याखालचा दरवाजा ढकलून बाहेर गेला. सिंह दृष्टीआड झाल्यावर अँथीनाला वाचा आली आणि तिने आपल्या किंकाळ्यांनीं घर दणाणून सोडलें.

आत्याबाई वाबरल्या

याच्या आधीं अनेक वर्षे म्हणजे आमच्या वडिलांचे लग्न झाले त्याच वर्षीं माझ्या दोघी आत्यांनीं हें सिंहाचें भूत पाहिलें होतें. या दोघी कांहीं दिवस राह्यला म्हणून आमच्या घरीं आलेल्या होत्या. एक दिवशीं संध्याकाळीं दोघीजणी बाहेर फिरायला जायच्या तयारीत होत्या. त्यासाठीं दोघी आपल्या खोलींत कपडे करीत होत्या. एमिलीआत्याची वेषभूषा लौकर आटोपली नि तिनें खोलीचें दार उघडलें. तीं खालीं जाऊन अँमीलिया-आत्याची वाट पहात बसणार होती. पण तिनें दार उघडलें, तोंच तो सिंह जिन्यावरून उतरत असलेला तिला दिसला. तिनें एकदम किंकाळी फोडली. काय झाले, म्हणून पाह्यला एँमीलिआत्या दाराकडे आली आणि तिलाहि तो सिंह दिसतांच तीहि ओरडूं लागली. माझे वडील घांवत आले. काय झालें हें ऐकल्यावर बहिणीची समजूत घालण्यासाठीं ते म्हणाले, 'अग, घाबरतां काय खुळ्यासारखा ! खरा सिंह नव्हता

कांहीं तो ! सिंहाचें भूत आहे आपल्या घरांत !' सिंहाचें भूत हे शब्द ऐकतां-क्षणींच दोघी परत मोठ्यानें किंकाळल्या त्याच संध्याकाळीं आपलें सामानसुमान बांधून त्या दोघी तें घर सोडून गेल्या. ज्या घरांत भूत आहे—आणि तेंहि सिंहाचें, त्या घरांत रहाण्याची त्यांची हिंमत होईना.

आयर्लँडमधल्या या जुनाट घरांत सिंहाचें भूत कसें ? या प्रश्नाचें उत्तर असें कीं या घराचा मूळ मालक एक 'क्रेसेडर' होता आणि तो धर्मयुद्धांतील सैनिक म्हणून गेलेला होता. तिकडून येतांना त्यानें एक सिंह बरोबर आणला होता. हें भूत त्या सिंहाचें असावें.

शिकान्याचा भयप्रद अनुभव

दुसरी गोष्ट भारतांतीलच आहे. पण तीहि लिहिली आहे एका इंग्रज शिकान्यानें ई. टी. टनर नांवाच्या शिकान्याची ही गोष्ट कांहीं महिन्यापूर्वीं एका इंग्रजी साप्ताहिकांतच प्रसिद्ध झाली आहे. त्या कथेचा गोष्टवारा लेखकाच्या शब्दांतच देतो. टनर लिहितो —

१९३७ सालच्या मे महिन्यांत मध्यप्रदेशांतील बेतुल जिह्यामधल्या दाराकोरच्या जंगलांत मी शिकारीसाठीं गेलों होतो. या शिकारीचा वेत आंखतांना कोणती भयप्रद आणि शोकान्त घटना माझ्या अनुभवास येणार आहे याची मला त्या वेळीं काडीचीहि कल्पना नव्हती.

शिकारींत असलेल्या धोक्याची मला कल्पना होती. मारा किंवा मरा, हा जंगलचा कायदा असतो. भारतीय

जंगलांतील वाघ हा निर्दय लढवय्या आहे. त्यामुळे शिकारींतील प्राणसंकटांची मला जाणीव होती. ही संकटे आणि धोके हेंच तर शिकारीच्या साहसांतलें खरें आकर्षण असतें. हें मनाचें आकर्षण असतें म्हणून तर धाडसी शिकारी असले साहसी धोके पत्करून शिकार करायला निघतात.

विलक्षण वदंता

पण मी आमच्या मुक्कामी पोंचलों तेव्हां मला निराळ्याच प्रकारच्या धोक्याच्या इषारा देण्यांत येऊं लागला. इकडच्या शिकारींत परलोकसंबंधित भय आहे, असें दाराकोरचा स्टेशनमास्तर आणि फॅरेस्ट रेंजर हे सांगू लागले तेव्हां मला हसूं फुटलें. रोगट कल्पनांतून निघालेल्या लोकविलक्षण दंतकथा, असा शेर मारून त्यांच्या गोष्टी मी उडवून लावल्या.

त्यांच्या समजुती त्यांनी सांगितल्या त्या विलक्षणच होत्या. त्यांच्या म्हणण्याप्रमाणें त्या जंगलाची कीर्ति व ईट होती. आजवर जी जी शिकारी टोळी या जंगलांत शिकारीसाठी गेली होती, त्या त्या प्रत्येक टोळीवर कसलें तरी प्राणसंकट ओढवलें होतें. या जंगलांतले वाघ आणि चित्ते हे साधे हिंस्र पशू नसून, या श्वापदांच्या स्वरूपांत कांहीं साधूंचे आत्मे वावरत आहेत, अशी या जंगलाच्या आसपासच्या रहिवाशांची पक्की समजूत होती.

वाघाच्या रुपांत साधु !

स्टेशनापासून थोड्याच अंतरावर एका साधूची समाधि बांधलेली होती. या समा-

धीवर दिवसभरांत बरीच धूळ उडे आणि पडे. ज्याची ती समाधि होती तो साधु एका त्रित्याच्या स्वरूपांत वावरतो आणि दर रात्री समाधीपाशीं येऊन ती स्वच्छ करून निघून जातो, अशी माहिती जंगलानजीकच्या रहिवाशांनी मला सांगितली ! दुसरा एक साधु म्हणे वाघाच्या स्वरूपांत फिरे. त्याचें संचारस्थळ स्टेशनच्या पूर्वेला जंगलभागांत होतें. जंगलांतील प्रत्येक दिशेला कुणा ना कुणा साधूचा वाघ अगर चित्ता या रूपांत संचार होत असल्याच्या अफवा माझ्या कानावर आल्या. आश्चर्याची गोष्ट सांगण्यांत येईल ती अशी की, हीं हिंस्र श्वापदें जंगलाकडेच्या खेड्यांतील गुराढोरांकडे डुंकूनहि बघत नसत. तीं फक्त हरणें किंवा सांबरें तेवढीं मरून खात.

परलोकच्या कथांवर माझा काडीमात्र विश्वास नव्हता. त्यामुळे या मनोवेषक दंतकथा मी एका कानानें ऐकल्या व दुसऱ्या कानानें सोडून दिल्या. माझ्याबरोबर शिकारीला आलेला एक पारशी तरुण होता. त्याचें नांव रुस्तुमजी. त्यांच्या मनावर या हकीकतीचा बराच परिणाम झाल्यासारखें मला दिसलें. गोष्टी ऐकल्यानंतर त्याचा शिकारीबद्दलचा प्रारंभीचा उत्साह बराच उणावला असल्याचें मला आढळलें. कदाचित् त्याच वेळीं त्यानें त्या जंगलांत शिकार करण्यास नकार देऊन माघार घेतली असती; पण अपयश येण्याआधींच काढता पाय घेण्यांत वाटणारी नामुष्की व मनाचा स्वाभाविक अभिमान या कारणांमुळेच बहुधा तो मला सोडून गेला नाहीं. 'या जंगलांतल्या

शिकारीच्या नादास लागू नका. तुमच्या पदरीं अपेश आणि आपत्ति यांखेरीज दुसरें कांहीं पडणार नाही, असा खेडुतांनीं आम्हाला तळमळीनें इपारा दिला. पण हा इपारा मी बिलकुल मानला नाही.

विलक्षण वर्तन

आम्ही लागोपाठ पांच रात्रीं जंगलांत माचावर दबा धरून बसलों होतो. श्वाप-दाला आमिष म्हणून एफा खांबाला एक वांसरुं आम्ही बांधून ठेवीत असूं. पण काय आश्चर्य! त्या वांसरापासून पांच फुटांच्या अंतरावरून वाघ जाई, पण तो त्या वासराकडे डुंकून पहातहि नसे, मग त्याच्यावर हल्ला करण्याची तर गोष्टच दूर राहिली! शेवटीं ही पद्धति सोडून देणें आम्हांला भाग पडलें.

रेल्वे स्टेशनपासून थोड्या अंतरावर एका साधूची समाधि होती हें मी आधीं सांगितलेंच आहे. या समाधीपासून सुमारे शंभर यार्डांवर आम्ही आमचे तंबू ठोकले होते. प्रातर्विधीसाठीं आणि आंधोळी वगैरे-साठीं रस्तुमजी आणि मी, रोज सकाळीं व संध्याकाळीं एका ओढ्यावर जात असूं. तिकडे जायची आमची वाट त्या समाधी-जवळूनच होती. रस्तुमजी रोज सकाळीं त्या समाधीकडे माझें लक्ष वेधीत असे. संध्याकाळीं धुळीनें मलिन झालेली आणि पालापाचोळा पडून झांकलेली ती समाधि सकाळच्या वेळीं अगदीं साफ स्वच्छ असलेली आढळून येत अगे. रस्तुमजीच्या मनांत काय चाललें आहे हें मला समजत होतें. मी हसून त्याला म्हणे—

‘तूंहि काय खुळ्यासारखी समजूत करून घेतोस? त्या साधूचा कुणीतरी निष्ठावंत भक्त असेल. तो रात्रीं घोका पत्करूनहि गुपचुप येत असेल आणि भाविकपणानें आपल्या गुरूचें समाधि-स्थान साफसूफ करून जात असेल आपला साधु चित्याच्या रूपांत वावरतो ही दंतकथा त्याला कायम ठेवायची असेल, म्हणून तो कुणालाहि आपली साफसफाईची सेवा उघडपणें सांगत नसेल.’

रस्तुमजीचें भय

मी त्याला पुढें म्हटलें,—

“मला आणखी एक शंका येते. एखाद्या धूर्त शिकान्यानेंच ही वाघ-चित्यांच्या स्वरूपांत फिरणाऱ्या साधूची गप्प पिकविली असेल. नाही कशावरून? या दंतकथेनें घाबरून इतर शिकान्यांनीं या जंगलाकडे फिरकूं नये आणि सगळ्या शिकारीचें घबाड आपल्याला एकट्यालाच मिळावें, असा त्याचा कावेबाज हेतु असला पाहिजे.”

मी त्या दंतकथा अशा रीतीनें हंसण्या-वारीं घालविल्या तरी रस्तुमजीचें मात्र खरोखरीच समाधान झाल्यासारखें मला दिसलें नाही.

पंधरा दिवस गेले; पण आम्ही पहिल्या दिवसाइतकेच रित्या हातांनीं राहिलों. आम्हांला एकहि शिकार मिळाली नाही. दिवसा जंगलांतून हिंडतांना आम्हांला श्वापदांचे माग आढळत. त्या जंगलांत हिंस्र श्वापदें भरपूर होती याबद्दल मुळींच संशय नव्हता आणि तरीहि आमच्या दृष्टिपथांत एकहि श्वापद आलें नव्हतें

आणि एकदांही बंदुक झाडप्याची संधि
आम्हांला मिळाली नव्हती.

वाघाच्या शिकारीची साहसी मोहीम

वांसरुं बांधून उपयोग होत नव्हता.
वाघ आम्हांला सोयिस्कर अशा ठिकाणी
येत नव्हता. तेव्हां आम्हीं एक साहसी
बेत ठरवला. वाघ आमच्यानजीक येत
नसला तर आपणच वाघाच्या नजीक
जायचें आम्ही योजलें. समाधीपार्शी चित्ता
येतो अशी समजूत होती आणि स्टेशनच्या
पूर्वेस एका वाघाचें-व्याघ्रस्वरूपी सधूचें
संचारस्थळ होतें. त्या वाघाची शिकार
करण्याचा बेत आम्हीं आंखला. उन्हाचनें
तापलेला दिवस संपल्यावर तो वाघ रात्रीं
कुठेंतरी आपली तहान भागविण्यासाठी
जात असणारच. एका दरिंत एक
पाण्याचा डोह होता. त्या जागीं पाणी
पिण्यासाठी वाघ येत असावा असा
आम्ही अंदाज बांधला.

तेव्हां सोळाव्या रात्रीं सूर्य अस्ताला
जाण्याच्या वेळीं आमच्याबरोबरचा
शिकारी मि. स्ट्राइप्स याला घेऊन
आम्ही आमच्या नियोजित संकेत-
स्थळीं निघालों. तोहि अनिच्छेनेंच,
पण मोठ्या बक्षिसाच्या लालचीनें
निघाला. त्यालाहि खेड्यांतील समजुतीनीं
ग्रासलें होतें. मला मात्र सारखें वाटत
होतें कीं आज रात्रीं आपण जिंकणार!

त्या डोहावर ओथंबून राहिलेल्या
कांहीं प्रचंड खडकांच्या खबडीत आम्हीं
जागा घेतल्या. सावधानतेनें बंदुका
सरसावून आम्हीं दक्ष पहारा ठेवून
बसलों होतो. आसमंतांत निःसीम

शांतत पसरली होती. एखाद्या
जाडजूड पांघरुणाखालीं झांकून
घुसमटून जावें तशा रीतीनें त्या
रात्रींच्या नितांत शांततेचें आवरण
आम्हांला हळूहळू असह्य होऊं लागलें.
माझा बिलकुल विश्वास नव्हता, तरीहि
वाघ आणि चित्ते यांच्या स्वरूपांत जिथें
भुतें वावरतात अशा दाट जंगलामधल्या
खडकावर आपण निस्तब्ध रात्रीं बसलों
आहोंत, या कल्पनेनें माझेहि अंग
शहारून निघालें.

अशा भयभीत अवस्थेंत मन तंद्रीत
असतांना एकाएकीं त्या जंगलांतली
शांतता, प्रचंड कांच खळकन्
फुटावी तशी भंगून गेली आणि
एका हरिणाच्या तारस्वरांतील आक्रोशानें
सारे रान दणाणून निघालें. त्या हरिणाच्या
आर्तध्वरामांगोमाग शेंकडों माकडांच्या
किंरकिराटानें आसमंत घुमले आणि—

वाघ मिळाला

आणि झाडझाडोरा मार्गे टाकून एक
वाघ उघड्यावर आला आणि त्या पाण्याच्या
डोहाकडे निघाला भयमोहित करून
सोडणारा तो अक्राळविक्राळ वाघ दृष्टीस
पडतांच क्षणभर मी स्तिमित झालों.
पण दुसऱ्याच क्षणीं मी बंदुकीचा नेम
रोखला, चाप ओढला आणि गोळी
झाडली. गोळी नेमकी त्या वाघाच्या
मस्तकांतच घुसली आणि एक प्रचंड
डरकाळी फोडून तें धूड जमिनीवर
कोसळलें. बंदुकीच्या गोळीचा घुमणारा
स्फोट नि वाघाची डरकाळी यांचा
प्रतिध्वनि त्या जंगलच्या वातावरणांत
दुमदुमत राहिला आणि भयभीत जंगली

पशुपद्यांनीं आकांताचा एकच भयाक्रोश करून सोडला.

एवढी वाघाची शिकार मारली खरी, पण माझ्या सहकारी शिकान्यांच्या मुद्रेवर प्रसन्नतेऐवजीं काळजीची छटाच उमटलेला मला आढळली. आपण वाघ मारला खरा, पण भातां आपल्यावर साधूच्या क्लेपामुळें भयंकर सकट ओढवणार, हेंच भय माझ्या सहकाऱ्यांच्या अंतःकरणांत व्यापून राहिलें होते सकाळीं तो वाघ तळावर घेऊन येण्याची सूचना देऊन आम्ही परतलों.

चित्ता सांपडला

रात्री आमच्या तंबूनजीक शेकोटी पेटवून आम्ही आनंदानें हंसतखिदळत गोष्टी करूं लागलों. रुस्तुमजीला आजवर वाटणारें भय आतां पार नाहीसं झालें होतें तो वाघ कुणाच्याहि बंदुकीला बली पडणारा नव्हे, ही समजूत मी खोटी ठरवली होती. त्या चित्ताच्या साधूचें मरण अखेर माझ्या बंदुकीच्या गोळींत होतें, असें म्हणून आम्ही थोडा थडा-विनोद केला. याच उल्हसित मनःस्थितींत अखेर आम्हीं झोपण्यासाठीं आपल्या तंबूंत निघालों. —

इतक्यांत त्या समाधीच्या दिशेनें कांहीं आवाज ऐकूं आला. आम्ही कान टक्कारले. होय. नक्कीच. त्या वाजूला कुणातरी श्वापदाची हालचाल होत होती हें खास.

आम्हीं पटकन् आमच्या बंदुका उचलल्या. रुस्तुमजी आणि मी त्या समाधीच्या बाजूस मोठ्या सावधपणें निघालों. आणि काय ?—

आमच्या समोरूनच एक चित्ता हलकेच निघून जात असलेला आम्हांला दिसला. मी टॉर्चचा झगझगीत प्रकाश त्या चित्त्यावर टाकला आणि क्षणाचा विलंब न लावतां रुस्तुमजीनें नेम धरून गोळी शाडली. रुस्तुमजीचा नेम बरोबर वर्मा लागला आणि चित्ता जमिनीवर कोसळला !

रात्रीच्या आनंदानंतर—

आमच्या हर्षाला पारावार उरला नाही. एक वाघ आणि एक चित्ता अशी शिकार एका रात्रीत आम्हीं मारली होती. तीहि सहज रीतीनें.

दुसऱ्या दिवशीं सकाळीं नित्याप्रमाणें रुस्तुमजी व मी आमच्या त्या ओढ्याकडे जाण्यास निघालों. वाटेंतल्या समाधीपार्शीं येतांक्षणींच रुस्तुमजी सभय आश्चर्यानें थबकला ! समाधि रोज सकाळीं अगदीं स्वच्छ दिसे. पण रात्री आम्हीं तो चित्ता मारल्यानंतर आज मात्र त्या समाधी रची धूळ आणि पालापाचांळा ही कायम होती !

जंगलांतल्या सत्यकथेशीं जुळणारी अशीच ही घटना होती. माझ्या शिकान्या-प्रमाणेंच या घटनेचा रुस्तुमजीवरहि परिणाम झाला. त्याचें मुद्दा आगामी संकटाच्या भयाच्या छांयनें झांकेळून निस्तेज झाली. आदल्या रात्रीचा त्याचा हर्षोल्हास पार मावळून गेला.

ओढ्यावरून आम्ही परत आलों. रुस्तुमजीचा नोकर सकाळीं स्टेशनावर गेला होता. तो एक विलक्षण हकीकत सांगत आला. स्टेशनांत त्याला एक म्हातारा साधु भेटला. रुस्तुमजीच्या नोकराला पाहून तो साधु म्हणाला,—

‘तुझ्या दोन साहेबांपैकी एक लौकरच मरणार आहे !’

मी त्या नोकरावर विश्वास न ठेवतां रुस्तुमजीसह तडक स्टेशनवर गेलों. पण संबध स्टेशन धुंडाळलें तरी कुणीहि साधु आम्हांला कुठें आढळला नाही. एवढेंच नव्हे तर दुसऱ्या कुणाकडूनहि त्या साधूचा थांगपत्ता लागला नाही, अगर तो दुसऱ्या कुणाच्या नजरेस आल्याचें आढळलें नाही.

विलक्षण बातमी

स्टेशनावरून आम्हीं परत आलों. तिथें नवीच विलक्षण बातमी आमची वाट पहात होती. रात्री जो वाघ मी मारला होता तो अजून वाघ बेपत्ता झाला असल्याचें आम्हांला समजलें !

ही बातमी आणणाऱ्या शिकान्यावर मी खूप संतापलों. “एवढें अबाढव्य धूड कसें नाहीसें होईल ? काय सांगतोस काय तूं ?” असें मी त्याच्यावर ओरडलों. मी पुढें कडाडलों,—

“वाघ मरून पडला होता हें तर खरें ना ?”

शिकारी कापतकापत म्हणाला,—

‘तें खरें. पण आत्तां वाघाचें शव तिथें कुठेंच नाही हेंहि खरें आहे !’

आम्ही ताबडतोब त्या ठिकाणीं जायला निघालों. वाघ कोसळून पडला होता त्या जागीं आम्हीं पांचलों. जमिनीवर सांखळलेल्या रक्ताचा ओहोळ होता. पण वाघाचा तिथेंच काय, पण इतरत्र आसपास कुठेंच ठावठिकाणा नव्हता. आम्ही शोधशोध शोधलें पण तो मरून पडलेला वाघ आम्हांला पुन्हा आढळला नाही.

विचित्र ताप

तिकडून थकूनभागून विषण्ण चित्तांनीं आम्हीं परत आमच्या तळावर आलों. आम्हीं दोघे परत आलों. त्याच वेळीं रुस्तुमजीला व मला दोघांनाहि सणसणून ताप भरला ! जवळपास जे कुणी डॉक्टर होते ते आले. पण आमच्या तापाचें निदानच कुणाला करतां येईना ! संध्याकाळपर्यंत रुस्तुमजीची अवस्था अत्यंत चिंताजनक झाली. त्याच अवस्थेंत त्याला एका इस्पितळांत हालविण्यांत आलें.

त्याच संध्याकाळीं आमच्याबरोबरच्या शिकान्यावर आलेला भयंकर प्रसंगहि आमच्या कानांवर आला. त्या शिकान्याला त्याच दिवशीं परत खेड्यांत जातांना जंगलांत एका अस्वलानें गांठले होतें आणि त्याला भयंकर रक्तबंधाळ करून सोडलें होतें. त्या जखमांनीं तो शिकारी मरण पावला होता.

तीन आठवड्यांनीं रुस्तुमजी मरण पावला. आश्चर्यकारक योगायोग असा कीं, मीहि तीन आठवडे तापानें फणफणत होतो; पण ज्या क्षणीं रुस्तुमजी मरण पावला त्याच जवळ जवळ क्षणीं माझ्या अंगांतला ताप निघाला !

तुम्ही लोकभ्रम म्हणा वा दुसरें काय वाटेल तें नांव द्या, परंतु या शिकारीतील लोकविलक्षण घटनांचा रूढ भौतिक कायद्यांनीं अर्थ लावता येणें अशक्य आहे असें मला वाटतें.

सिंहाचे भूत ! वाघ व चित्ता यांच्या स्वरूपांत साधूचे आत्मे ! या गोष्टीं विलक्षण तर खऱ्याच; पण म्हणूनच सत्य हें कल्पितापेक्षां अद्भुत असतें असें मी नेहमीं म्हणतो !

(मासिक ‘मोहिनी’वरून)

* भक्त रैदास *

अनुवादक : भवानीशंकर नीळकंठ वागळे

मैं अपना मन हरिजू से जोन्यो ।
हरिजू से जोरि सबन सों तो ज्यो ।
सब ही पहर तुम्हारी आसा ।
मन-क्रम-वचन कहै रैदासा ॥

कबीराचा सहवास

भक्त रैदासच्या जन्माची निश्चित तिथि अजून सांदिग्ध आहे. तो कबीराचा समकालिन असल्यामुळे, त्याचा जीवन-काल पंधराव्या शतकांतला असावा हे निश्चित. त्याचा जन्म काशीत झाला होता व तो कैकवेळां कबीराच्या सत्संग-तीत राहत होता असा उल्लेख सांपडतो. अशी एक आख्यायिका आहे की भक्त रैदास पूर्वजन्मी ब्राह्मणकुळांत जन्माला आला होता व तो स्वामी रामानंदाच्या शापाने चांभाराच्या घरी जन्माला आला. बालपणापासून रैदास साधुसेवी होता आणि त्याच एका कारणामुळे त्याचा पिता त्याच्यावर क्रुद्ध होत होता व त्याचा परिणाम असा झाला की रैदासाला त्याच्या पित्याने घराबाहेर घालविले.

संत भिराबाईंचा मार्गदर्शक, संत कबीराचा समकालीन, धना-पीपाचा सांगाती, प्रातःस्मरणीय, चिर-वन्दनीय संत रैदास यांचे नांव कोणाला माहित नाही? परमेश्वराच्या भक्तीमध्ये जात-पातीचा भेदभाव कधीच असू शकत नाही. परमेश्वर प्रातीचा अधिकार जेवढा ब्राह्मणाला आहे, तेवढा चांडाळालाही आहे, नामदेव शिपी, गोरा कुंभार सावतामाळी, सेना न्हावी, रघू कोळी, रैदास चांभार, विठू महार, चोखामेळा जनाबाई, कान्होपात्रा व कबीर आदि संत समाजाच्या दृष्टीने खालच्या वर्णांचे असूनही त्यांची नावे भाविकांना सदा वंदनीय व पूज्य वाटतात. भक्त रैदासने स्वतः म्हटले आहे.—

रैदास सदासर्वदा भगवद् भावनेत गर्क राहत होता. त्याची वृत्ति निगवी होती व निंदा-स्तुति या बाजूकडे त्याची दृष्टी कधीच वळली नाही. त्याला एक सुस्वभावा पत्नी होती. ती घरांतले रोजचे काम झटपट उरकून नेहमी पतिसेवेस तत्पर राहत असे. पायतण बनवून तो आपली उपजीविका करीत असे.

जाति भी ओछी, करम भी ओछा,
ओछा किसब हमारा ।
नीचे से प्रभु उंच किया है,
कह रैदास चमारा ॥

जवळच ठाकुरजीची एक चतुर्भुज मूर्ति होती. तो रोज पायतण करीत असतांना प्रेमविह्वल वाणीनें ठाकुरजीच्या मूर्तिकडे पाहत पाहत गात असे. एकच नमूना येथें नमूद करीत आहे.

प्रभुजी ! तुम चंदन हम पानी ।
जाकी अँग अँग वास समानी ॥
प्रभुजी ! तुम घन, बन हम मोरा ।
जैसे चितवन चंद चकोरा ॥
प्रभुजी ! तुम दीपक, हम बाती ।
जाकी जोति बरै दिन राती ॥
प्रभुजी ! तुम मोती, हम धागा ।
जैसे सोनहिं मिलत सुहागा ॥
प्रभुजी ! तुम स्वामी, हम दासा !
ऐसी भक्ति करै रैदासा ॥

अलौकिक निरिच्छता

असें सांगतात कीं, रैदासची आर्थिक दुरावस्था पाहून भगवंताला दया आली व त्यानें साधुवेप्रांत येऊन रैदासला एक पीस दिला व पायतण शिवतांना लागणाऱ्या एका लोखंडी आयुधाचे सोनें बनवून पण दाखविलें. रैदासनें परीस घेण्याचें नाकारलें. परंतु तो साधुही हद्दी होता. रैदासनें लीनतेनें म्हटलें, “माझे मानावयाचें नसेल तर तो परीस या छपरांत कोंबून ठेवा झालं !”

साधुने त्याप्रमाणें करून तो निघून गेला.

तेरा महिन्यांनंतर जेव्हां त्या साधुनें पुन्हां येऊन रैदासकडे परीसाबद्दल पृच्छा केली तेव्हां रैदासनें म्हटलें,

‘जेथें तो तुम्हीं ठेवला होता, तेथेंच तो आहे. मी त्याला हात पगलावला नाही.’

सदेह निर्याण

भक्तमाल या ग्रंथांत रैदाससंबंधी अनेक गोष्टी लिहिल्या आहेत. त्यामध्ये अशी एक कथा आहे. कीं चितोडची राणी एकेवेळीं काशीयात्रेला गेलीं असतांना तिनें रैदासची कीर्ति ऐकून त्याला आपला गुरु केला. रैदासच्या हातून बरेच चमत्कार झाल्याची नोंद ‘भक्तमाल’मध्ये सांपडते. त्यांत अतिशयोक्ति नसल्याचें त्या कालच्या प्रतिष्ठित लोकांचें बोल आहेत. भगवंताच्या दरबारांत भक्तीला जेवढं महत्त्व आहे तेवढं जातीला नाही. काशींत एक ब्राह्मण एका रघुवंशी क्षत्रियाच्या वतीनें रोज गंगेला फूल, पान व सुपारी विधिपूर्वक अर्पण करीत असे. एके दिवशीं तो ब्राह्मण भक्त रैदासच्या दुकानावर पायतण विकत घेण्यांघ गेला. बोलतां बोलतां गंगापूजेची चर्चा सुरू झाली रैदासनें ब्राह्मणाला उद्देशून म्हटलें, ‘मी हें पायतण तुम्हांला देत आहे. कृपा करून तुम्हीं माझ्या वतीनें गंगेस ही सुपारी अर्पण करा.’ ब्राह्मणानें सुपारी विश्रांत ठेवली व दुसऱ्या दिवशीं जेव्हां त्यानें स्नान करून रैदासची सुपारी गंगेत सोडण्यास हात वर केला तेव्हां गंगामाईनें हात उंच करून ती सुपारी आपल्या ताब्यांत घेतली. हा देखावा पाहून तो विचारा ब्राह्मण आश्चर्यचकित झाला. भगवद्भक्तीचें महत्त्व अवर्णनीय असतें. पुरतीं १२० वर्षे जगून रैदास ब्रह्मपदीं लीन झाला. त्याच्या

पंथाच्या अनुयायांचा विश्वास आहे कीं रैदास सदेह गुप्त झाला. गुजरात, बिहार आदि कांहीं प्रांतामध्ये लालो लोक असे आहेत कीं, जे स्वतःला रैदासी म्हणतात.

रैदासने आपल्या देवाला 'माधो' या नांवांने संबोधिलें आहे. प्रेम व वैराग्याची ती मूर्ति होती. श्रीहरिचरणाचा अनन्य आश्रय हाच त्याच्या साधनेचा प्राण होता—

जो तुम तोरो, मै नहि तोरौ ।
तुम सो तोरि कवन सो जोरौ ॥
तीरथ—वरत न करौ अंदेसा ।
तुम्हरे चरन कमल के भरोसा ॥
जहँ—जहँ जाओ तुम्हरी पूजा [
तुम--सा देव और नहिँ दूजा ॥
त्याचप्रमाणें भक्त रैदासची विवशता

पण किती सरळ व स्वाभाविक आहे पहा —
नरहरि । चंचल है मति मेरी,
कैसे भगति करू मै तेरी ।
तूँ मोहि देखै, हीँ तोहि देखूँ,
प्रिति परसपर होई ।
तूँ मोहि देखै, तोहि न देखूँ,
यह मति सब बुधि खोई ॥
सबघट अंतर रमसि निरंतर,
मैं देखन नहि जाना ।
गुन सब तोर, मोर सब औगुन,
कृत उपकार न माना ॥
मैं—तैं, तोरि--मोरि असमझि सों,
कैसे करि निस्तारा ।
कहे रैदास कृष्ण करुणामय ।
जै जै जैगत--अधारा ॥

लहान मुलांच्या आंकडीवर

जुनें आणि प्रसिद्ध औषध

जयकर्स चिल्ड्रन्स कन्व्हलशन
रेमेडी

↔

सोल प्रो. जयकर ब्रदर्स
६६, मरीन ड्राईव्ह, मुंबई १

↔

: स्टॉकिस्ट :

मे. कांचनलाल वाडीलाल कं.,
दवाबझार, मुंबई २

अर्नाळकर ब्रदर्स

चष्म्यांचे व्यापारी

आमच्या येथे डोळ्यांची मोफत
तपासणी करून शास्त्रोक्त चष्मे
वेळेवर तयार करून देण्यांत येतील.
सर्व प्रकारच्या फ्रेम्स व कांचा
मिळतील. एकदां आमच्या दुकानीं
आल्यानंतर तुम्हीं आमचे कायमचे
ग्राहक बनाल.

: मालक :

बाबूराव अर्नाळकर

२५५ गिरगांव रोड,

सरकारी तबेल्यासमोर, मुंबई ४

वि. सू:—श्रीसाईभक्तांसाठी खास
सवलतीचे दर

श्रावणांतील सण

श्रावण महिना हा अतिशय पवित्र मानला जातो. या महिन्यांत प्रत्येक घरामध्ये एखादे तरी धर्मकृत्य केले जाते. शिवाप्रीत्यर्थ दर सोमवारी कोणी एकमुक्त अथवा नक्त व्रताचे आचरण करतात. मंगळवारी स्त्रिया मंगळागौर साजरी करतात. गुरुवारी श्रीदत्ताच्या भक्तांच्या घरी भजन-पूजन व गुरुचरित्राचे पठण चालते. शुक्रवारी स्त्रिया लक्ष्मीची पूजा करतात.

शनिवार शानीप्रीत्यर्थ पाळला जातो किंवा मारुतीच्या उपासनेत घालविला जातो. रविवारी सूर्याची पूजा करून त्याला दूर्वा वाहाण्याची चाल कित्येक ब्राह्मण स्त्रियांत दृष्टीस पडते.

श्रावण हा चातुर्मास्यांतील श्रेष्ठ महिना समजला जातो. त्यामुळे प्रतिपदेपासून अमावास्येपर्यंत कित्येक श्रीमंत लोक पुष्कळ पैसा खर्च करून अन्नदान वगैरे करीत असतात. कथापुराण, मंत्रजागर इत्यादींच्या घोषणांनी देवळें गजबजलेली असतात.

उत्तर भारतांत श्रावण महिन्यामध्ये विशेष पाळले जाणारे सण म्हणजे झुलन यात्रा, रक्षाबन्धन, जन्माष्टमी व नंदोत्सव हे होत आपल्याकडे या महिन्यांत साजरे होणारे उत्सव म्हणजे नागपंचमी, मंगळागौरी, श्रावणी, नारळी पौर्णिमा,

श्रीकृष्णजन्माष्टमी, पिठोरी अमावास्या व पोळा हे आहेत.

नागपंचमी

श्रावण शुद्ध पंचमीच्या दिवशी नागांची पूजा करण्यांत येते. त्यावरून या सणास नागपंचमी हें नांव आहे.

नागपंचमीच्या दिवशी सकाळी जिवंत नागाची किंवा नाग व नागपत्नी यांच्या मातीच्या प्रतिमांची पूजा करतात. गृहद्वाराशी दोन्ही बाजूंस चंदनानें किंवा खड्डनें सर्पांची आकृति काढून पूजा केल्यासहि चालते. नैवेद्यासाठीं दूर्वा, दूध, तूप, दही, लाह्या हे पदार्थ अर्पण करतात. हा दिवस योग्य रीतीने पाळला असता संबंध वर्षांत सर्पांकडून त्रास पोंचणार नाही अशी समजूत आहे.

अनंतं वासुकिं शेषं पद्मनाभं च कंबलम्।
शंखपालं धृतराष्ट्रं च तक्षकं कालियं तथा॥

वगैरे स्तोत्रांचें नित्यशः पठण करून नागाच्या या नऊ जातींची आराधना केली असतां विषाची बाधा न होतां सर्वत्र यशःप्राप्ति होते असे सांगितले आहे.

हा सण महारष्ट्र, दक्षिण भारत, गुजरात, उत्तर प्रदेश व बंगाल या भागांत प्रचलित आहे; या दिवशी मातीच्या पाषाणाच्या किंवा पिठाच्या नागांची पूजा करण्यांत येते. या दिवशी पडवळा-

सारखी नागाकृतीची भाजी देखील बायका चिरीत नाहीत. शेतकरी लोक जमीन नांगरीत नाहीत अथवा खणीत नाहीत. चुलीवर कोणी तळण तळीत नाहीत.

भागवतांतील गोष्ट

भागवतांत नागासंबंधी पुढील गोष्ट सांगितलेली आहे. ती रूपकात्मक असून वाचकांना मनोवेधक वाटण्यासारखी आहे.

पुरंजन (शरीर उत्पन्न करणारा जीव) नांवाचा एक मोठा कीर्तिमान् राजा होता. त्याचा एक परममित्र होता. या मित्राचें नांव अविज्ञात (ज्याचें ज्ञान कोणाला नाही असा परमेश्वर). तो पुरंजन राजा आपल्याला आश्रय (देह) मिळावा म्हणून पृथ्वीवर हिंडूं लागला. पृथ्वीवरील सर्व पुरें (शरीरें) त्यानें पाहिलीं, परंतु तीं त्याला पसंत पडेनात. पुढें एकदां हिमालयाच्या दक्षिणेस नऊ द्वारांनीं युक्त असें पुर (मानवदेह) त्यानें पाहिलें. त्या पुराच्या बाहेर उत्तम वृक्षांनीं युक्त असें एक उपवन (विप्रयसमूह) होतें. त्या उपवनांत एक सुंदर स्त्री (बुद्धि) स्वेच्छेनें आलेली त्यानें पाहिली. त्या स्त्रीचे दहा नोकर (दहा इंद्रियें) असून प्रत्येक नोकराच्या हाताखाली शेंकडों सेवक (चित्तवृत्ती) होतें. त्या स्त्रीचें रक्षण करण्यासाठीं पांच फणांचा सर्प (पंचप्राण) सदैव दक्ष असलेला त्यानें पाहिला. 'तूं कोण' असा राजानें तिला

प्रश्न केला. ती म्हणाली, 'मी जाणत नाहीं. मला इतकेंच माहित आहे कीं मी झोंपल्यावरहि हा नाग सदैव जागा राहून माझें रक्षण करीत असतो.' राजानें या स्त्रीला वरण्याचा निश्चय केला आणि दोघांचा विवाह झाला. तीं शंभर वर्षे एकत्र राहिलीं. परंतु गंधर्वराज चंडवेगाचे ३६० गंधर्व आणि ३६० गंधर्व पत्न्या [दिवस आणि रात्री] यांच्या अनुचरांनीं पुरंजन राजाशीं शंभर वर्षे सतत युद्ध चालविलें. ताप, भय, जरा, यांनी तो थकला. सर्पानें पराकाष्ठा केली परंतु त्याचें कांहीं चालेना तेव्हां तो सर्प [पंचप्राण] क्षीण होऊन त्या पुरांतून निघून गेला व पुरंजन शत्रूच्या [मृत्यूच्या] हातीं सांपडला.

श्रावण हा वर्षांतला पांचवा महिना त्या महिन्याच्या पांचव्या दिवशीं पांच फणांच्या नागांची पांच द्रव्यांनीं पूजा करायची. असें पांच या आंकड्याला या दिवशीं महत्त्व आलेलें दिसतें.

मंगलगौरी

श्रावण महिन्यांत मंगळवारी मंगला गौरीचा उत्सव करण्याची रूढी प्रामुख्यानें महाराष्ट्रांतील ब्राह्मण स्त्रियांत आहे. मुलीचें लग्न झाल्यावर पांच वर्षेपर्यंत तिच्या करवीं मंगलगौरीची पूजा करवीत असतात. हें व्रत सौभाग्य वाढावें यासाठीं असून त्याच्या आचरणानें पतीचें आयुष्य बलवत्तर होतें अशी समजूत आहे.

उवा घालविण्यासाठीं खात्रीलायक ठरलेलें 'लायसॉफ तेल' वापरा

व्रताचा शास्त्रोक्त विधि असाः—श्रावणांत दर मंगळवारी मंगळागौरीची पूजा करावी. उमाभैश्रवांची पूजा करावची ती पहिल्या वर्षी माहेरी व त्यानंतर चार वर्षे प्रतिगृही करायी पूजा आटोपल्यावर हात जोडून,

पुत्रान्देहि धनं देहि
सौभाग्यं देहि मंगले
अन्यांश्च सर्वकामांश्च
देहि देवि नमोऽस्तु ते ॥

अशी प्रार्थना करावी. नंतर एका पात्रांत हळदकूंकू व काजळ, फणो करंडा, कंचुकी, तांबूल, दक्षिणा, फुलांची वेणी, नारळ वगैरे ठेवून आपल्या सुवासिनी आईला किंवा इतर मातृपक्षीय सुवासिनीस तें वायन द्यावें. भटजीला यथाशक्ति दक्षिणा व वायन दिल्यावर दिवसा सोळा सुव सिनीसह मौनपणें भोजन करावें. रात्रौ देवीस सोळा वार्तांची आरती दाखवावी. आघाडा, घोतरा, शेवंती दूर्वा वगैरे सोळा प्रकारचीं फुलें व सोळा प्रकारची पत्री देवीस वाहावी. सुवासिनींच्या ओट्या भराव्या. रात्रीं भोजन करूं नये. गाणी, फुगड्या खेळ वगैरेनीं देवीस संतुष्ट करावें. रात्र अशी आनंदोत्सवांत घालविल्यावर दुसऱ्या दिवशीं प्रातःकाळीं गौरीस सौभाग्यद्रव्यें अर्पण करून तिचें विसर्जन करावें. गौरीची प्रतिमा असल्यास ती ब्राह्मणाला दान द्यावी. याप्रमाणें पांच वर्षे हें व्रत पाळावें असें भविष्य पुराणांत सांगितलें आहे.

श्रावणी

प्रत्येक श्रावण पौर्णिमेस श्रावण नक्षत्र असल्यास यज्ञोपवीत घालण्याचा विधि

द्विज करीत असतात. ऋग्वेदी, यजुर्वेदी व सामवेदी यांना यज्ञोपवीत-धारणा विषयीं निरनिराळे काल सांगितले आहेत.

श्रावणीचा शास्त्रोक्त विधि असा आहे कीं, उपनयन झालेल्या ब्रह्मचारी मुलांनीं व गृहस्थाश्रमी पुरुषांनीं गांवांतील देवालयत एकत्र जमून उपाध्याच्या सूचनेप्रमाणें शास्त्रोक्त मंत्रोच्चारपूर्वक श्रावणीचा विधि उरकावा. प्रारंभीं शरीर शुद्धीसाठीं पंचगव्य (गायीपासून उत्पन्न झालेले पांच पदार्थ—दूध, तूप, दही, शेंण, मूत्र यांचें मिश्रण) प्राशन करावें. होमसिद्धि करून गृहीं तयार केलेल्या चरूच्या आहुति द्याव्या. याला उत्सर्जन विधि असे नांव आहे. त्यानंतर स्नान करून सप्तर्षि व अरुंधती यांची पूजा करावी व होम पेटवून दधिसकृच्या आहुती द्याव्या याला उपाकर्म विधि म्हणतात. त्यानंतर दशगायत्री मंत्रांनीं मंत्रविलेलें यज्ञोपवीत धारण करण्यापूर्वीं गुरु व वडील जनांस यज्ञोपवीत देऊन त्यांना नमस्कार करावा. नवे यज्ञोपवीत धारण करावें व जुने काढून टाकावें. यानंतर मृत पितृकांस तिलतर्पण द्यावें. ज्यांनीं तर्पण केलें असेल त्यांनीं एकभुक्त राहावें.

नारळी पौर्णिमा

प्रत्येक श्रावण पौर्णिमेस वरुणदेवते-प्रीत्यर्थ समुद्राची पूजा करून त्याला नारळ अर्पण करावा असें शास्त्रांत सांगितलें आहे. यावरून या दिवसास नारळी पौर्णिमा हें नांव पडलें आहे. भारताच्या पूर्व-पश्चिम किनाऱ्यावर असणारे हिंदू-विशेषतः व्यापारी यांना या सणाचें विशेष महत्त्व वाटतें. या दिवशीं पूजा

करून समुद्राला नारळ अर्पण केल्यानें समुद्रावर सत्ता गाजविणारा वरुण देव संतुष्ट होऊन मालाची ने-आण करणाऱ्या जहाजांचें रक्षण करतो, अशी सार्वत्रिक समजूत आहे.

पावसाळ्याचा भर ज्येष्ठ आषाढ महिन्यांत विशेष असतो. त्यावेळीं गलबतें चालत नसतात. श्रावण पौर्णिमे-पासून जलमार्गानें व्यापाराची सुरुवात होते.

समुद्रकिनार्यापासून दूर असलेल्या ठिकाणी नारळी पौर्णिमेच्या दिवशीं रक्षाबंधनास विशेष महत्त्व असतें. या दिवशीं रेशमाची राखी करून ती बहिणीनें भावाच्या मनगटावर बांधायची असते. रजपूत लोक ही 'राखी पुनव' विशेष भाविकतेनें साजरी करतात.

श्रावणांतील पौर्णिमेला सुताचीं पोवतीं करून तीं देवांना आणि गुरूंना अर्पण करण्याचीहि कांहीं ठिकाणीं चाल आहे. म्हणून या दिवसाला तिकडे पोवती पौर्णिमा असें नांव आहे.

श्रीकृष्ण जन्माष्टमी

श्रीकृष्णाचा जन्मोत्सव भारतांतील सर्व वर्णांचे लोक मोठ्या प्रेमानें प्रत्येक वर्षीं श्रावण वद्य अष्टमीस साजरा करीत असतात.

या उत्सवाचा शास्त्रोक्त विधि असा!—

श्रावण वद्य अष्टमीस उपोषित राहून मध्यरात्री बालकृष्णाची षोडशोपचारें पूजा करावी. पूजेनंतर सुंठवडा मात्र

व्यावा. दुसऱ्या दिवशीं आष्टमी संपल्यावर भोजन करावें. पूजेसाठीं मृत्तिकेची प्रतिमा आणणी असल्यास तिचें जलांत विसर्जन करावें.

कृष्ण जन्माष्टमीचा उत्सव संबंध भारतांत कमीअधिक प्रमाणानें साजरा होतो. गोकुळ, मथुरा, वृंदावन, द्वारका, पुरी वगैरे गांवीं हा उत्सव फार थाटानें साजरा करण्यांत येतो. वैष्णवमतानुयायी हा दिवस विशेष आस्थेनें पाळतात. दीपाराधना, पालखीची मिरवणूक, आंदोलनोत्सव, कृष्णलीलेचे खेळ, भागवताचें वाचन, हरिकीर्तन, भजन, नृत्य, गायन वगैरे कधीं कधीं प्रतिपदेपासून अष्टमीपर्यंत चालतात.

पिठोरी अमावास्या

श्रावण वद्य ३० स पिठोरी व्रत करण्याची कांहीं ठिकाणीं चाल आहे. मंगला गौरी, हरतालीका वगैरे जीं व्रतें सध्यां स्त्री समाजांत रूढ आहेत त्याप्रमाणेंच पिठोरी व्रत असून, विशेषतः संतती प्राप्तीसाठीं सौभाग्यवती स्त्रिया हें व्रत आचरतात.

या दिवशीं उपोषित राहून सायंकाळच्या पहिल्या प्रहरीं आठ कलश मांडून ब्राह्मी, कौमारी, वैष्णवी, वाराही, इंद्राणी, महेश्वरी व चामुंडा या देवतांच्या प्रतिमा स्थापन कराव्या. याशिवाय चौसष्ट सुपान्या मांडून निरनिराळ्या नांवाच्या चौसष्ट देवतांची आराधना करावी. त्यांची पूजा करून ऐश्वर्य व पुत्र यांची

उवा घालविण्यासाठीं खात्रीलायक ठरलेले 'लायसॉफ तेल' वापरा

प्राप्ती होण्याबद्दल प्रार्थना करावी.
घरांतल्या मुलींना पोळीचें वायन द्यावें.

पोळा

श्रावण महिन्यांतील अमावास्येच्या दिवशीं शेतकरी लोक पोळ्याचा सण साजरा करतात. सातारा जिल्ह्यांत हा सण आषाढ महिन्यांतील मूळ नक्षत्रावर साजरा केला जातो. सोलापूर, पुणे वगैरे कांहीं भागांत तो भाद्रपद महिन्यांतील अमावास्येला साजरा करतात. याला बेंदूर असंही म्हणतात.

पोळा हा बैलांच्या पूजेचा सण आहे. या दिवशी पहाटेस उठून शेतकरी लोक आपल्या बैलांना तेलानें माखून न्हाऊ घालतात. त्यांच्या शिंगांना शेंदरी रंग

लावून त्यावर बेगड चिकटवतात आणि अंगावर चित्रविचित्र नक्षी काढतात, माथ्यावर बाशिंगें बांधतात, पायांत खुळखुळणारे वाळे घालतात व गळ्यांत घुंगुरमाळा घालतात. अशा रीतीने बैलांना सजवल्यावर शेतकरी लोक त्यांची पूजा करतात. त्यांच्यावरून आरती ओवाळतात व त्यांना पुरणाचा नैवेद्य चारून घरोघरी मिरवितात. नंतर गांवातील सर्व बैलांची वाजतगाजत सामुदायिक मिरवणूक निघते.

या दिवशीं बैलांच्या शक्तीचें व चपळतेचें प्रदर्शन करण्यासाठीं निरनिराळे शर्यतीचे कार्यक्रमहि ठेवतात. शेतकऱ्यांचीं लहान मुले या दिवशीं मातीचे बैल तयार करून त्यांची पूजा करतात व त्यांना घरून धांवण्याच्या शर्यती लावतात.

S. N. D. T.

महिला विद्यापीठाचे वर्ग. F. Y., A. S. Y. A., B. A. M. A.
१९५८ सालीं अगर तत्पूर्वी S. S. C. झालेल्यांना ३ वर्षांत बी. ए. होण्याची शेवटची संधी सकाळीं, दुपारीं, संध्याकाळीं.

F. Y. Sc.

Inter Sc.

Bombay

१ जुलैपासून सुरू

पिंगेज कलासेस

विस्मिळा विल्डिंग, दादर, वे. रे. समोर

श्रीरामकृष्ण परमहंस यांच्या शब्दांत

साधकांना मार्गदर्शन

अनुवादक—मंडणमिश्र

श्रीरामकृष्णा आपल्या खोलींत विजय आणि हरलाळ यांच्याशीं बोलत होते. केशवचे कांहीं शिष्य आंत आले. भगवानांना प्रणाम करून ते म्हणाले, 'महाराज, बोट आली आहे. केशवबाबूंनीं आपल्याला तिकडे घेऊन यायला आम्हांला पाठविलें.' आगबोटीपर्यंत भगवानांना घेऊन जाण्यासाठीं एक लहान होडी तयार टेवली होती. होडींत पाऊल टाकतांच समाधीत प्रवेश झाल्यामुळें बाह्य जगाचें त्यांचें भान नाहीसें झालें. विजय त्यांच्याबरोबर होता.

उतारूंमध्ये एम् होता. होडी आगबोटीजवळ आली तेव्हां सर्वजण श्रीरामकृष्णांचें दर्शन घेण्यासाठीं कठड्याकडे धांवले. त्यांना होडीतून आगबोटींत सुखरूप चढवावें म्हणून केशवला काळजी लागून राहिली होती. मोठ्या कष्टानें भगवानांना आसतांचमें भान होईल असें केल्यावर त्यांना बोटींतील एका केबिनमध्ये नेलें. शून्यमनस्क असें भगवान आपल्या एका शिष्याच्या खांद्यावर भार ठेवून यंत्रासारखे चालत होते. केशव व इतर यांनीं त्यांना प्रमाण केला पण त्याची त्यांना जाणीव नव्हती. केबिनमध्ये थोड्या खुर्च्या व एक टेबल होते.

भगवानांना एका खुर्चीवर वसविलें केशव व विजय हे दुसऱ्या दोन खुर्च्यावर बसले. कांहीं भक्त जमिनीवर बसले, कांहीं उभे राहिले व कांहींना तर खोलीच्याबाहेरच थांबावें लागलें. ते उत्कंठेनें दारांतून व खिडक्यांतून आंत डोकावत होते. श्रीरामकृष्णांची पुन्हा गाढ समाधि लागली आणि बाह्य जगाचें त्यांचें भान संपूर्ण नाहीसें झालें.

खोलींतल्या गर्दीं मुळें तेथील हवा कुंद झाली होती. केशवनें खिडक्या उघडल्या. विजयची भेट झाल्यामुळें केशवला संकोचल्यासारखें झालें होतें. कारण त्या दोघांचे मतभेद होऊन विजय केशवच्या संघटनेंतून फुटून दुसऱ्या संघटनेंत सामील झाला होता.

ते ब्रह्मो भक्त भगवानांकडे आशापूर्ण दृष्टीनें पाहत होते, हळूहळू भगवान भानावर आले पण दिव्यभावाची छाया असूनहि पुसटशी शिल्पक होती. ते अस्फुट स्वरांत म्हणाले, 'आई, कशाळा तूं मला इथें आणलेंस ? त्यांच्या भोंवतीं कुंपण आहे ते बंधुमुक्त नाहीत. मी त्यांना बंधुमुक्त करूं शकेन का ?' त्या खोलींत जमलेले लोक संसाराच्या पिंजऱ्यांत अडकलेले आहेत असें

भगवानांना आढळलें काय? त्यांच्या अगतिगणाची जाणीव होऊन भगवानांनीं ते उद्गार दिव्यमातेपार्शीं काढले होते काय?

श्रीरामकृष्णांना हळूहळू बाह्य जगाची जाणीव होत होती. गाझीपूरचा नीलमाधव आणि एक ब्रह्मोभक्त हे पव्हारीबावासंबंधीं बोलत होते. दुसरा एक ब्रह्मोभक्त भगवानांना म्हणाला,

‘महाराज, या गृहस्थांनीं पव्हारीबावांचें दर्शन घेतलें आहे. ते गाझीपूरला राहातात. आपल्यासारखेच ते सत्पुरुष आहेत.’ भगवानांना बोलायला कष्ट पडत होते. ते फक्त हंसले. भक्त पुढें म्हणाला, ‘महाराज, पव्हारीबावांनीं आपला एक फोटो आपल्या खोर्लींत ठेवला आहे.’ आपल्या देहाकडे बोट दाखवून भगवान म्हणाले, ‘ही नुसती उशीची खोळ आहे.’

भक्तांच्या हृदयांत ईश्वर

भगवान् पुढें म्हणाले, ‘भक्तांचें हृदय हें ईश्वराचें निवासस्थान हें लक्षांत ठेवलें पाहिजे. ईश्वर सर्व

भूतांतर्यामी असतो हें खरें असलें तरी भक्तांच्या अंतःकरणांत त्यांचें रूप अधिक स्पष्टत्वानें व्यक्त झालेलें असतें. जामिनदार आपल्या इस्टेटीच्या सर्व भागांतून कधींना कधीं फिरून येतोच. परंतु तो हमखास सांपडण्याचें ठिकाण म्हणजे त्याच्या घरांतला दिवाणखाना असंच समजतात. भक्तांचें हृदय हा ईश्वराचा दिवाणखाना आहे.

ज्ञानी लोक ज्याला ब्रह्म म्हणतात, योगी ज्याला आत्मा म्हणून ओळखतात त्यालाच भक्त भगवान म्हणून हांक मारतात. देवळांत पुजेला बसलेल्या ब्राह्मणाला पुजारी म्हणतात. तोच स्वैपाक घरांत पाकसिद्धि करीत असला म्हणजे त्याला आचारी म्हणतात. पण ब्राह्मण एकच. ज्ञानी हा सदैव ज्ञानमार्गावर आरूढ होऊन, सत्स्वरूपाविषयीं नेति नेति म्हणत असतो. ब्रह्म म्हणजे ‘हें’ नव्हे किंवा ‘तें’ नव्हे. हें विश्व म्हणजे ब्रह्म नव्हे, विश्वांतर्गत जीव म्हणजेहि ब्रह्म नव्हे असा विचार करून मन अखेर स्थिरावतें. मग तेंहि विलीन होऊन

श्री साईनाथ प्रसन्न

स्थापना] खास लोकाश्रयाखालील [१९२५

हरी महादेव वैद्य (रत्नागिरीकर)

सोनें, चांदी, मोती व जवाहिर

यांची लोकप्रिय पेढी

न. चिं. केळकर रांड, दादर, मुंबई

टे. नं. ६०३५१

GRAM : JEWELKING

साधक समाधिमग्न होतो. हे ब्रह्मज्ञान-ब्रह्म हेच सत्य व जगत् मिथ्या अशी ज्ञानाची निश्चिती असते. हीं सर्व नाम-रूपे स्वप्नासारखी केवळ भासमय आहेत. ब्रह्म हे अनिर्वचनीय आहे. ब्रह्म हे व्यक्तिरूप आहे असें म्हणतां यायचे नाही. वेदांत तत्त्वज्ञानाचे अनुयायी असलेल्या ज्ञानी पुरुषांचे हे मत आहे.

भक्ताची वृत्ति

‘पण भक्त जीवाच्या सर्व अवस्था मानतो. जागेपणीची अवस्था तो स्वरीच मानतो. हे जग म्हणजे स्वप्नासारखे भासमय आहे, असे तो म्हणत नाही. विश्व हे ईश्वरी सत्तेचे आणि कर्तृत्वाचे व्यक्तरूप असे तो म्हणतो. हे आकाश, तारे चंद्र, सूर्य, पर्वत, महासागर, माणसे, जनावरे सर्व कांहीं ईश्वरनिर्मित आहे. ते त्याचे लीला लाघव आहे. तो आमच्या अंतर्गामी आमच्या अंतःकरणांत आहे. पुन्हा तो बाहेरहि आहे. साधनमार्गांत पुष्कळ प्रगति केलेले भक्त तर म्हणतात कीं तोच हे सर्व कांहीं झाला आहे—चोवीस महातत्त्वे, विश्व आणि सर्व जीव हे सारे कांहीं तोच आहे. ईश्वराच्या

भक्ताला साखर खाण्याची इच्छा असते, साखरच होऊन जाण्याची त्याची इच्छा असते (हंशा)

‘ईश्वरभक्ताची मनःस्थिति कशी असते माहीत आहे का? त्याची वृत्ति अशी असते—‘हे ईश्वरा, तूं धनी आहेस, मी तुझा दास आहे. तूं माता आहेस मी तुझे मूल आहे.’ किंवा ‘तूच माझा मातापिता. तूं पूर्ण आहेस मी तुझा अंश आहे.’ मी ब्रह्म आहे अहं ब्रह्मास्मि’ असें म्हणायला त्याला आवडत नाही.

‘परमात्म स्वरूपाचा साक्षात्कार करून घेण्याची योग्याची खटपट असते. जीवात्मा आणि परमात्मा यांचे तादात्म्य त्यांचे ध्येय असते. इंद्रिय-विषयांतून तो आपले मन परावृत्त करून घेतो आणि ते परमात्म्यावर स्थिर करण्याचा प्रयत्न करतो. म्हणून साधनेच्या पहिल्या अवस्थेत तो एकांतवास पत्करतो आणि आसनस्थ राहून एकाग्र चित्ताने ध्यानधारणेचा अभ्यास करतो.

भिन्नता फक्त नांवांत

‘पण सत्स्वरूप हे एकच आहे. भिन्नता आहे ती फक्त नांवांत आहे. ब्रह्म, आत्मा,

नोकरी करून एस. एस. सी.

पास व्हा

ऑक्टोबर व मार्च एस.एस. सांचे नवे वर्ग शिवाय एक वर्षांत इंग्रजी लेखन, वाचन व संभाषण पाळी बदलणाऱ्यांना सोयीस्कर वेळा दुपारचे ली-पुरुषांचे वेगवेगळे वर्ग भेटा :

विश्वभारती ट्यूशन क्लासेस

रानडे रोड एक्स्टेन्शन गणेश वाचनालय, पोपटलाल बिल्डिंग
नं. २ समार, दादर, मुंबई २८

भगवान् हीं सर्व एकच होत. ज्ञानमार्गाचे साधक ज्याला ब्रह्म म्हणतात, त्यालाच योगी परमात्मा म्हणतात आणि ईश्वरभक्त भगवान् म्हणतात. '

आगबोट कलकत्याच्या दिशेने चालली होती. पण उताळना आगबोटीच्या गतीचे भान नव्हते. त्यांचे डोळे भगवानांवर खिळलेले होते आणि कान, त्यांचे अमृत-मधुर शब्द ऐकण्यांत गुंग झाले होते. दक्षिणेश्वर, तेथील बागा व देवळें हीं केव्हांच मागे पडलीं होती. बोटीच्या पॅडल्सनीं गंगेचे पाणी घुसळलें जात होतें व त्याचा मर्मरध्वनि होत होता. भक्तांचे यापैकीं कशाकडेच लक्ष नव्हते. ते मंत्र-मुग्ध होऊन त्या महान् योग्याकडे पाहात होते. त्या योग्याचे वदन हास्यानें उजळलेलें होतें. त्याच्या मुद्रेवर प्रेम ओसंडून चाललें होतें. त्याचे डोळे आनंदाने चमकत होते. देवाप्रीत्यर्थ याने सर्वस्वत्याग केला होता. देवाव्यतिरिक्त त्याला दुसरे काहींहि ठाऊक नव्हते. त्याच्या मुखांतून शहाणपण शब्दरूप होऊन सतत बाहेर पडत होतें.

ब्रह्म आणि शक्ति

भगवान्:—वेदांताच्या अद्वैत-सिद्धान्तावर श्रद्धा असलेले ज्ञानी असे म्हणतात कीं, उत्पत्ति-स्थिति-विलयाचे सर्व कार्य, विश्व आणि अखिल जीवजात हीं सर्व शक्तीचीं—मायेचीं व्यक्तरूपे आहेत. तुम्ही साधकबाधक विचार केलात म्हणजे हीं सर्व स्वप्नासारखें भ्रमरूप आहे असें तुम्हांला आढळेल.

ब्रह्म सत्यं जगन्मिथ्या. खुद्द ही शक्तीदेखील स्वप्नासारखी भासरूप आहे.

‘पण संबंध जन्मभर विचाराची साल तुम्ही काढलीत तरी समाधीचा प्रत्यक्षानुभव तुम्हांला झाला नाही तोपर्यंत शक्तीच्या हुकमतींतून तुम्ही मुक्त होत नाही. ‘मी ध्यान करीत आहे’ किंवा ‘मी चिंतन करीत आहे’ असें तुम्ही म्हणतां तेव्हां देखील तुम्ही शक्तीच्या अधिराज्याखालीच वावरत असतां तिच्याच सत्तेखाली असतां.

‘याप्रमाणे ब्रह्म आणि शक्ति हीं एकरूप आहेत. तुम्ही एक स्वीकारलेत कीं तुम्हांला दुसरे आपोआप पत्करावे लागते. हे म्हणजे आग आणि तिची जाळण्याची शक्ति यांसारखे आहे. आग पाहिलीत म्हणजे तिची दाहकतहि तुम्ही पाहिल्यासारखीच होते. आगीचा विचार तिच्या दाहकतेला सोडून अथवा दाहकतेचा विचार आगीला सोडून तुम्हांला करतांच यायचा नाही. सूर्याविना सूर्य-किरण अथवा किरणांविना सूर्य यांची तुम्हांला कल्पनाहि करतां यायची नाही.

‘दूध कसे असते ? तुम्ही म्हणतां पांढरे असते. पांढरेपणा सोडून दुधाचा विचार करतां येत नाही. उलटपक्षीं दूध विचारांत न घेतां नुसत्या पांढरेपणाचा विचारहि अशक्य आहे.

‘याप्रमाणे ब्रह्म आणि शक्ति यांतील एकाचा विचार दुसऱ्याविना करतां येत नाही. केवल स्वरूपाचा विचार सापेक्ष स्वरूपाविना अशक्य आहे. उलटपक्षी सापेक्षाच्या विचाराला केवलरूपाची अपेक्षा आहे.

आदिशक्तीचा खेळ

‘या आदिशक्तीचा खेळ सदैव चालू असतो. ती खेळांतच उत्पात्ति स्थिति विलयाचीं लीला करीत असते. या शक्तीला काली म्हणतात. काली हेंच ब्रह्म आणि ब्रह्म म्हणजेच काली हीं दोन्ही मिळून एकच सत्स्वरूप आहे. जेव्हां त्याचा विचार आपण ‘निष्क्रिय’ असा करतो म्हणजे उत्पात्ति स्थिति लयाची क्रिया करीत नसलेल्या रूपाची कल्पना करतो तेव्हां त्याला ब्रह्म म्हणायचें जेव्हां या क्रिया करीत असलेल्या स्वरूपांत आपण त्याला पाहातो तेव्हां त्याला आपण काली किंवा शक्ति म्हणतो. सत्स्वरूप हें एकमेवाद्वितीय असेंच आहे. भिन्नता आहे ती फक्त नामरूपांत आहे.

“एकाच पाण्याला निरनिराळ्या भाषांत ‘जल,’ ‘पाणी’ इत्यादि नांवें असतात, तसेंच हें आहे. एखाद्या तळ्याला तीनचार घाट असतात. हिंदु ज्या घाटावर पाणी पितात तिथें ते त्याला जल म्हणतात. मुसलमान दुसऱ्या घाटावर त्याच पाण्याला ‘पानी’ म्हणतात

तर इंग्रज त्याला ‘वॉटर’ म्हणतात. हीं नांवें भिन्नभिन्न असलीं तरी त्यांपासून निर्दिष्ट होणारी वस्तु एकच आहे. त्याच रीतीनें कांहींजण त्या सदूपाला अल्ला म्हणतात, कांहीं गॉड म्हणतात, कांहीं ब्रह्म तर कांहीं काली म्हणतात तर आणखी कांहीं राम, येशू, दुर्गा, हरि या नांवांनी त्याला हांक मारतात.’

कालीची स्वरूपें

केशव (स्मित पूर्वक) ‘काली या कोण कोणत्या विविध रीतीनें क्रीडा करते त्याचें वर्णन आम्हांला सांगा.’
भगवान् (हंसून) ‘अरे! ती अनेक मार्गांनीं खेळत असते. महाकाली, नित्यकाली, स्मशानकाली, श्यामाकाली या विविध नांवांनी ती एकच प्रसिद्ध आहे. तंत्रांमध्ये महाकाली व नित्यकाली यांचें वर्णन आहे. जेव्हां कांहीं उत्पन्न झालें नव्हतें, सूर्य, चंद्र ग्रह, पृथ्वी इत्यादीचें अस्तित्व नव्हतें आणि काळोखाचीच काळोखावर पुढें चढली होती तेव्हां माता, निराकार महाकाली, महाशक्ति ही

खास सर्वोत्कृष्ट निवडक कापडाचे नमुने

व हरतऱ्हेच्या डिझाईन्सचें कापड भाफक

भावांत खरेदी करा

पी. मधुकर (क्लॉथ मंचर्टस)

बोरकर वाडी, रानडे रोड, दादर, मुंबई २८

महाकालामध्ये केवलरूपामध्ये विलीन अशी होती.

‘श्यामा काली सौम्य स्वरूपाची आहे व तिची पूजा हिंदु घरांतून होत असते. वरदान देणारी आणि भयनाश करणारी अशी ती आहे. सांघ, दुष्काळ, भूकंप, अवर्षण, पूर अशा आपत्प्रसंगी लोक रक्षाकर्त्रीचा धांवा करतात. श्मशानकाली हा विनाश-शक्तीचा अवतार होय. ती श्मशानांत राहाते, तिच्या भोंवतीं प्रेतांचा खच असतो. कोल्हे आणि डाकिणी ही तिच्या सभोवार असतात. तिच्या तोंडांतून रक्त गळत असते. तिच्या गळ्याभोवतीं नररुंडमाला असते. आणि तिच्या कमरेभोवतीं मनुजहस्तांचा कमरपट्टा असतो.

‘विश्वाचा संहार झाल्यानंतर, एक कल्प दुरा होतो. नंतर दिव्यमाता पुढील उत्पत्तीची बीजे गोळा करून ठेवते. घरांत उपयोगी पडावे म्हणून अनेक पदार्थ गोळा करून घरांतली वयस्कर मालकीण जसे बोचके बांधून ठेवते तसेच हे. (सर्व हंसतात.)

‘हो. घरांतल्या कर्त्या बाईकडे असे बोचके असतेच. त्यांत समुद्र-फेन, कांकडी मोपळा वगैरेच्या बियांच्या पुड्या, आणि काय काय जपून ठेवलेले असते. हवी तेव्हा त्या बोचक्यांतली वस्तु ती बाई काढून घेते. त्याचप्रमाणे विश्वसंहारा-

नंतर ब्रह्मावतार अशी माझी दिव्यमाता पुढील उत्पत्तीची बीजे गोळा करते. ती हे विश्वजात निर्माण करून ते व्यापून राहाते. वेदांमध्ये उत्पत्तीची प्रक्रिया सांगतांना कोळी व त्याचे जाळे यांचा दृष्टांत दिलेला आहे. कोळी आपल्यातूनच धागा बाहेर काढतो नंतर त्या धाग्यांनीं विणलेल्या जाळ्यांत राहातो. ईश्वर हाच विश्व आणि त्यांतील वस्तुजात होय.

काली काळी का ?

‘माझी दिव्यमाता काली ही वणानि काळी आहे काय ? लांबून तिला पाहिल्यामुळे ती काळी दिसते. पण तिचे अत्यंत निकट शान झाले म्हणजे ती काळी दिसत नाही. लांबून आकाश निळे दिसते पण तेच जवळून पाहिल्यास त्याला रंग नाही असे आढळून येते. महासागराचे पाणी दुरून निळे दिसते. पण तेच पाणी हातांत घेऊन पाहिले म्हणजे ते रंगहीन आहे असे आढळते.’

ईश्वरी प्रेमाने धुंद होऊन भगवान् गाऊ लागले. गाणे संपल्यावर भगवान् पुढे म्हणाले, ‘बंध आणि मुक्ति’ या दोन्ही अवस्था तिनेच निर्माण केल्या आहेत. तिच्या मायेनेच संसारी लोक कामिनी कांचनाच्या जाळ्यांत सांपडतात आणि तिच्या कृपेनेच ते बंधमुक्त होतात.

तिलाच रक्षणकारिणी आणि भवबंध-
हारिणी असें म्हणतात.

दिव्यमातेची क्रीडा सदैव चालू
असते. हें विश्व म्हणजे तिचा खेळ
आहे. ती स्वेच्छेनें विहरत असते. ती
सदैव दिव्यानंदयुक्त असते. लाखांतून
एखाद्याला ती मुक्तिलाभ करून देते.

एक ब्रह्मो भक्त :-—‘पण महाराज
तिच्या इच्छेला येईल तर ती सर्वांना
मुक्ति देऊं शकते. मग तिनें आम्हांला
संसारांत बंधनांत जखडून कां ठेवले आहे ?

भगवान् --‘ तिची इच्छा—आपण
निर्माण केलेल्या वस्तुजाताबरोबर खेळणे

तिला आवडतें. आंधळ्या कोशिबिरीच्या
खेळांत डोळे बांधलेल्या भिडूनी ‘ग्रनीला’
प्रथमच हात लावला कीं त्यांच्या डोळ्या-
बरोबर पडदा सुटतो. सगळेच ‘ग्रनीला’
प्रथमतःच शिवले कीं खेळ कसा
चालू राहायचा ? तिला तर
खेळ चालू राहिलेला आवडतो.

जणूं कांहीं दिव्यमाता माणसाच्या
मनाला विश्वासांत घेऊन डोळे मिच-
कावून म्हणते ‘जा, जगांत मौज करा’
माणसाचें मन तिच्या कृपेनें तिच्याकडे
वळलें तर तें संसारबधनांतून आपली
सोडवणूक करून घेतें. मगच तें दिव्य-
मातेच्या चरणकमलावर एकनिष्ठतेनें
भक्ति करूं लागतें.”

जून १९५९

या महिन्यांत बाहेरगांवचे भक्तांची गर्दी नेहमीप्रमाणे होती. श्रीपुढें झालेले कार्यक्रम :—

किर्तन :- श्री. ह. म. प. बाबा पणशीकर, फणसवाडी, विठ्ठल मंदिर मुंबई; श्रीमती लक्ष्मीबाई वाईकर, येवला ह. म. प. विठ्ठलबुवा कुलकर्णी, मु. रोडगांव, ता. संगमनेर; श्री. श्री. बा. ऊर्फ बाबुराव देव, ठाणे; श्री. मराठे, सं. गवई, शिर्डी.

प्रवचन—श्री. दत्तात्रय शंकर चिंटीस, ठाणे.

भजन—श्री. दत्तात्रय दामोदर ऊर्फ नानासाहेब रासने, पुणे.

गायन—श्री. गणपतराव देवासकर, मुंबई; श्री. रामदास मुंगरे, इंदोर; सौ. सुलोचना भक्ता, इंदोर; श्री. अण्णा

मोरे, मुंबई; कु. शकुंतला कामत, इंदोर, मास्टर सुरेश, मुंबई, श्री. कमलाबाई चंदनकर, जळगांव, श्री. भागुजीराव मल्लारराव दिडभाई, जेजुरी; श्री. साहेबराव लाहिगुडे, कोरेगांव; श्री पंडितराव नगरकर, पुणे; श्री. सुलोचना पालकर, पुणे; श्री. गुरुदत्त, साकोरी; श्रीकौसल्याबाई लाखे, खेड; श्री. सिंधू लाखे, खेड; श्री. दगडोबा लाखे, खेड; श्री. गंगाराम नीलकंठ, खेड; श्री. अंबादास तोडकर, गंगापूर; श्री. काशिनाथ शंकर बोडस, कानपूर; श्री. देवदास लोटे, अकोला; श्री किसन डाशा, अकोला; (खंजिरी भजन) श्री अनिल मोहिते, मुंबई; जे. पी. मोहिले, मुंबई; श्री. विठ्ठल चन्ना, सोलापूर; श्री. शंकरराव सालकर, कोपरगांव; श्री. मधुकर रेगे, इंदोर; (वादन) श्री. हेमंत पंडीत, दादर; (व्हायलिन) श्री. भास्करराव गुरव, रावेर; (तबला) श्री. शंकरशास्त्री उपाध्ये, गाणगापूर (सतार) येवला बॅंड पथक.

हाचि निरोप गुरुंचा—

- नाम सदा बोलावें, गावें, भावें जनांसि सांगावें ।
हाचि निरोप गुरुंचा, नामापरतें न सत्य मानावें ॥ १ ॥
- नामांत रंगुनीयां व्यवहारी भोगा सर्व भोगावे ।
हाचि निरोप गुरुंचा, भोगांसंगें कुठें न गुंतावें ॥ २ ॥
- आनंदांत असावें, आळस भय द्वेष दूर त्यागावे ।
हाचि निरोप गुरुंचा, अनुसंधाना कधीं न चुकवावें ॥ ३ ॥
- गोड सदा बोलावें, नम्रपणें सर्व लोकप्रिय व्हावें ।
हाचि निरोप गुरुंचा, भक्तीनें रघुपतीस आळवावें ॥ ४ ॥
- स्वांतर शुद्ध असावें, कपटाचरणा स्वयें न वश व्हावें ।
हाचि निरोप गुरुंचा, मन कोणाचें कधीं न दुखवावें ॥ ५ ॥
- माझा राम सखा, मी रामाचा दास, नित्य बोलावें ।
हाचि निरोप गुरुंचा, रामापाशीं अनन्य वागावें ॥ ६ ॥
- यत्न कसून करीं मी, यश दे रामा न दे तुझी सत्ता ।
हाचि निरोप गुरुंचा, मानावा राम सर्वदा कर्ता ॥ ७ ॥
- आचार संयमानें युक्त असा नीतिधर्म पाळावा ।
हाचि निरोप गुरुंचा, खेळा ऐसा प्रपंच मानावा ॥ ८ ॥
- दाता राम सुखाचा संसारा मान तूं प्रभू-सेवा ।
हाचि निरोप गुरुंचा, संतोषा सर्वदा मनीं ठेवा ॥ ९ ॥
- स्वार्थ खरा साधारे, नित्य तुम्ही नाम गायनीं जागा ।
हाचि निरोप गुरुंचा, मीपण जाळोनियां जर्गीं जागा ॥ १० ॥
- अभिमान शत्रु मोठा, सर्वांना जाचतो सुखाशेनें ।
हाचि निरोप गुरुंचा, मारावा तो समूळ नामानें ॥ ११ ॥
- राज्याधिकार येवो किंवा जावो समस्त धनमान ।
हाचि निरोप गुरुंचा, भंगावें ना कदा समाधान ॥ १२ ॥
- प्रेमांत राम रमतो, प्रेमाला मोल ना जगामार्जी ।
हाचि निरोप गुरुंचा, गुरुरायाला तहान प्रेमाची ॥ १३ ॥

[श्री गोंदवलेकर महाराजांच्या शिकवणीचा
सारांश-त्यांच्या चरित्रग्रंथावरून—]

—: श्री साई बाबा :—

शिरडी संस्थानांत विक्रास असलेलीं पुस्तकें

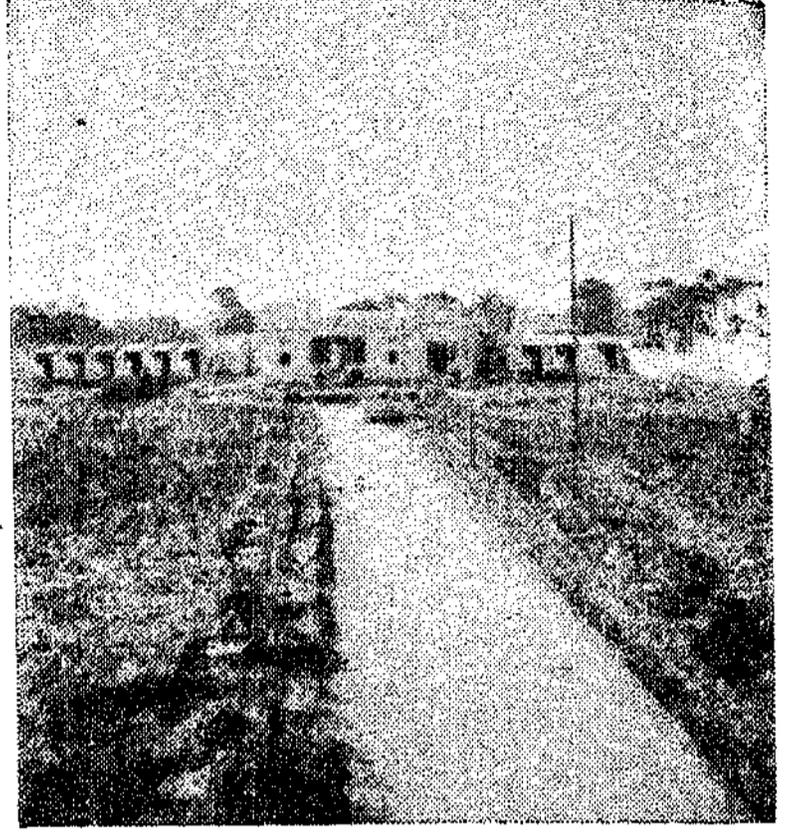
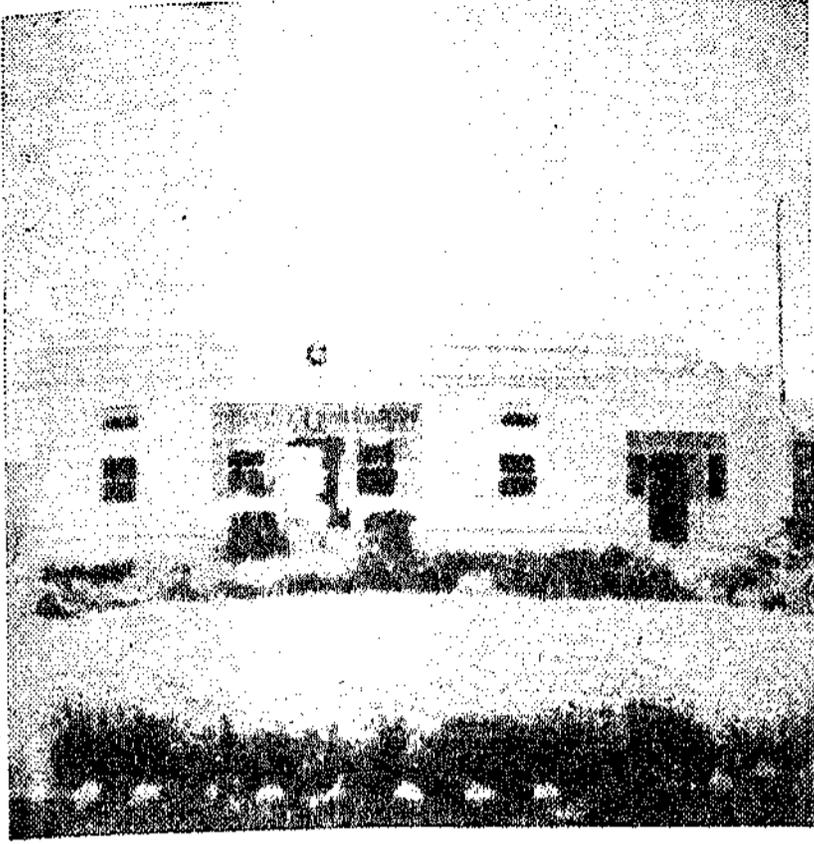
	किंमत	रु. न.पैसे
(१) श्रीसाईसन्नरित (मराठी)		७—००
(२) " (इंग्रजी)	"	४—००
(३) " (हिंदी)	"	४—५०
(४) " (गुजराती)	"	३—७५
(५) दासगणूकृत श्रीसाईनाथ-स्तवनमंजरी	"	०—१२
(६) " (अध्याय ४)	"	०—५०
(७) सगुणापासना (मराठी)	"	०—२५
(८) सगुणोपसना (गुजराती)	"	०—२५
(९) प्रधानकृत पुस्तक (A glimpse of Indian spirituality)		१—००
(१०) श्रीसाई-लीलामृत	"	२—००
(११) श्री साई-सुमनांजली	"	०—०६
(१२) कीर्तन-पंचक (श्री साईलीलांनीं नटलेलें)	"	१—५०
(१३) शीलधी (शिरडी वर्णन)	"	०—७५
(१४) श्रीसाईबाबा-अवतार व कार्य	"	२—००
(१५) श्रीसाई गीतांजली	"	०—१२
(१६) रुद्राध्याय	"	०—१२

वरील पुस्तकें खालील पत्त्यावर मिळतील

(१) सर कारकून, श्रीसाईबाबा शिरडी संस्थान,
पोस्ट-शिरडी जि. अहमदनगर.

(२) श्रीसाईबाबा शिरडी संस्थान, मुंबई ऑफिस: ईस्ट अँड
वेस्ट इ. कंपनी बिल्डिंग, ४९/५५ अपोलो स्ट्रीट,
फोर्ट, मुंबई ?

पोस्टेज निराळें. व्ही. पी. पद्धत नाही.

तारेचा पत्ता : ' ABHAY ' Hyderabad.

टेलिफोन नं. ४६३८

हैद्राबाद सॅनेटोरियम

खास क्षयरोग्यांसाठी !

हवेशीर आधुनिक मुखसोर्योनीयुक्त अत्यंत माफक दर असलेले व साईभक्तांनी
चालविलेले एकमेव ठिकाण

पुण्याहून रेल्वेने फक्त बारा तासांचा प्रवास.

गरीब साईभक्तांस खास सवलत

विशेष माहितीकरिता खालील पत्त्यावर लिहा:—

सुपरिटेंडेंट हैद्राबाद सॅनेटोरियम,
रमतापूर, हैद्राबाद १३. (आंध्र प्रदेश)

संगीताची मोहिनी
माणसाला मंत्रमुग्ध करते.
त्याचप्रमाणे कुठल्याहि
हृदयंगम चित्राची मुद्रणकृति
वाचकाला नयनमुग्ध करते!

आणि म्हणूनच
हाफ-टोन, लाईन, थ्री अँड फोर कलर ब्लॉक्स,
ऑफसेट प्लेट्स, स्टीरियोज इत्यादि
आणि त्याचप्रमाणे वैशिष्ट्यपूर्ण
सवांगसुंदर कॅलेंडर्ससाठी—

डी. डी. नेरॉय

५३४, सँडहर्स्ट त्रिज, चौपाटी, मुंबई
टेलिफोन : ७५०४७

डी. डी. नेरॉय यांनी तयार केलेले श्री साईबाबांचे तीन
रंगी चित्र, द्वारकामाई व इतर एक रंगी फोटो—साईज १० x ८,
१० x १४, १४ x २० व पोस्टकार्ड साइज खालील ठिकाणी
मिळण्याची खास व्यवस्था केली आहे.

श्री. सगुण भेरु नाईक
मु. पो. शिडी, जि. अहमदनगर

मुद्रक : कृ. ना. सापळे, रामकृष्ण प्रिंटिंग प्रेस, मोरबाग रोड, दादर, मुंबई १४.
संपादक व प्रकाशक : ना. अ. सावंत, ईस्ट अँड वेस्ट
इन्डुअरन्स बिल्डिंग, ४९/५५, आपोलो स्ट्रीट, फोर्ट, मुंबई १.